

Marsai Viktor

A szomáli szövetségi kormány első két éve és az al-Sabáb elleni katonai műveletek, 2012–2014 (II.)

Miközben a nemzetközi szereplők percepciójában Szomália változatlanul „bukott a bukottak között”, az országban zajló folyamatok több helyen is meghaladni látszanak az eddigi állapotokat. Az al-Sabáb átalakulása nemzeti gerillacsoportból regionális terrorszervezetté ugyan azt sugallja, hogy a biztonsági helyzet – különösen a külső szereplők számára – rosszabb, mint valaha, maga a szomáli társadalom, túllépve ezen a megközelítésen, újabb és újabb lépéseket tesz a mindennapok normalizálására. Ebben többé-kevésbé partnerre lelt a 2012 óta regnáló kormányzatban, amelynek tevékenysége – főleg nyugati mércével – ugyan számos kívánnivalót hagy maga után, de két évtizednyi káosz után mégis az eddigi legígéretesebb és legpotensebb szereplő Mogadishuban. A tanulmány a Nemzet és Biztonság 2015/1. számában megjelent tanulmány második, befejező része.

Az Operation India Ocean és Godáne halála (2014. augusztus–december)

A csaknem öt hónapig tartó hadműveleti szünet után a szövetségesek offenzívája augusztus végén vett új lendületet. Az *Operation Indian Ocean* során az ugandai erők az egyes szektorban indítottak támadást dél felé Bulomarer irányába.¹ A város augusztus 31-én a szövetségesek kezére került, amivel megnyílt az út az al-Sabáb legnagyobb megmaradt központja, Barave felé. A kikötő az iszlamisták számára a faszénexportból befolyt bevételek miatt is nagy jelentőséggel bírt, amit jelzett, hogy a bevett gyakorlattal szemben Bulomarert sem ürítették ki harc nélkül. A település lakosságának jelentős része a bozóttba menekült.² A dzsihadisták mindent elkövettek annak érdekében, hogy lassítsák a szövetségesek támadását: több esetben például lerombolták a Sabelle gátjait, hogy az AMISOM és az SNA páncélozott járművei ne használhassák az elárasztott utakat. A fegyveres összecsapások intenzitása meglehetősen eltérő volt. Míg egyes körzetekben százak estek el, a burundi kontingens által ellenőrzött 5-ös szektorban, Dzsovar közelében az Al-Dzsazíra riportere arról számolt be, hogy „több homokvihart látott, mint harcot”.³

Valóban megfigyelhető volt egyfajta törekvés, amelynek keretében az AMISOM és az SNA mintegy esélyt kínált a szélsőségeseknek a békés visszavonulásra: a szövetségesek általában már a támadás előtt kommunikálták céljaikat, offenzívájuk irányát, így az al-Sabáb csoportjai, ha akartak, visszavonulhattak, s magukkal vihették a készleteiket. Az AU és a kormányerők parancsnokai „a sarokba szorított oroszlán mindig veszélyes” elve alapján

1 African troops in fresh offensive against militants in Somalia: army. *hiiraan.com*, 2014. 08. 30.

2 African, Somali troops retake town on way to rebel stronghold. *hiiraan.com*, 2014. 08. 31.

3 Somalia: cutting through the sinews of war. *hiiraan.com*, 2014. 08. 31.

jártak el, amikor esélyt adtak a dzsihadistáknak a visszavonulásra. Ugyanakkor azt is igyekeztek kiaknázni, hogy félelmetes hírneve ellenére az al-Sabáb meglehetősen heterogén szervezet: bár a 2013. júniusi belső tisztogatás után a felső vezetés koherenciája nőtt, az egyes alsóbb parancsnokok elkötelezettsége, megbízhatósága – hasonlóan a korábbi évekhez – egyes képet mutat.⁴ Jelentős részük nem annyira elkötelezett a dzsihádnak, hogy gondolkodás nélkül feláldozza saját és harcosai életét a felsőbb vezetők utasítására. Ezek a csoportok alapvetően a saját vagy – ha van ilyen – a mögöttük álló klánok érdekeit nézik, és sokkal inkább a hagyományos kládinamikák, mintsem a világnézeti elkötelezettség miatt sodródtak bele a szélsőségesek oldalán a konfliktusba. A számukra biztosított egerút nem csupán elodázza az összecsapást, de megteremtheti az esélyt a velük való kiegyezésre, az FGS és a klánjuk közti együttműködés megteremtésére. Ma már közhely, hogy az al-Sabábot pusztán katonai eszközökkel nem lehet megtörni. A pragmatisták leválasztása a kemény magról javíthat a somáli állapotokon – nem véletlen, hogy a kormány újabb és újabb amnesztiát hirdet meg a szervezet tagjai számára, s ez általában nem is marad pusztába kiáltott szó: néhány tucat, pár száz fő le szokta tenni a fegyvert a felhívásokra. A legutóbbi 2014. októberi elnöki rendelet hatására például 45 nap alatt 700 harcos, szimpatizáns adta fel magát.⁵

Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a szervezetnek néhány ezer harcos hadműveleteit kell összehangolnia egy több százezer négyzetkilométeres területen, ami önmagában is nagy kihívás. A fokozódó légitámadások, valamint a nyugati elektronikus hírszerzés miatt pedig – amelynek köszönhetően számos vezetőt likvidáltak mobiltelefonjuk cellainformációi segítségével – a modern telekommunikációs eszközök használata rendkívül kockázatos. Az iszlamisták ezért – illetve a kémektől való félelmükben – az ellenőrzésük alatt levő területeken tiltják a mobilok használatát.⁶ Mindezek megnehezítik az egyes csoportok közti együttműködést, és fokozott katonai nyomás esetén a parancsnokok – megelőzendő kötelekeik szétverését – inkább visszahúzódnak a bozótba, illetve a távolabb fekvő, a szövetségesek által kevésbé ellenőrzött területekre.

Közép-Sabelle tartományban szeptember elején az al-Sabáb kiürítette Fidovot. Az AMISOM burundi katonái és az SNA azonban csak lassan haladt előre. Az al-Dzsazíra riportere beszámolt róla, hogy a támadást az amerikai és a francia hadsereg tanácsadói irányították. A nyugatiak tapasztalatait és technikai segítségét mutatta, hogy a szövetségesek előrenyomulásának útját – hasonlóan például Afganisztánhoz – felderítődrónok pásztazták.⁷ A 3-as szektorban fekvő Bakolban az etiópok bevették Tijeglovot (Tiyeglow),⁸ míg Galmudugban El Garaszt.⁹ Hiránban a szövetségesek ellenőrzése alá került Dzsasalaksi (Jalalaqsi).¹⁰ Szeptember elején az AMISOM parancsnoka, Szilas Ntigurirva vezérőrnagy azt nyilatkozta, február óta az Operation Eagle, illetve az Operation Indian Ocean kere-

4 Interjú az egyik EU-tagállam nairobi katonai attaséjával. Nairobi, 2012. január; interjú az ENSZ egy munkatársával, Nairobi, 2014. január.

5 New Militant Defectors Aid Spy Service. *hiiraan.com*, 2013. 11. 14.; Somali President Extends Amnesty to al-Shabab Fighters. *hiiraan.com*, 2014. 10. 29.

6 Somalia's Shabaab militants ban residents from using smartphones. *hiiraan.com*, 2013. 11. 16.

7 Mohamed, Hamza: Battle against al-Shabab heats up in Somalia. *hiiraan.com*, 2014. 09. 04.

8 AU troops seize militants' stronghold in south-western Somalia. *garoweonline.com*, 2014. 08. 23.

9 Somalia: Federal Govt, Ethiopian forces seize Al Shabaab-held village. *garoweonline.com*, 2014. 09. 06.

10 Allied forces liberate Jalalaqsi. *hiiraan.com*, 2014. 09. 03.

tében csapatai és az SNA a kitűzött célok 75 százalékát teljesítették. A tábornok szerint az októberig – az új esős évszak beköszöntéig – tervezett hadműveletek a maradék területek zömét is meg fogják tisztítani a dzsihadistáktól.¹¹ Miközben Buló Burti lakosságának jelentős része továbbra is küzdött a magas élelmiszerárakkal, Bulomarer és Dzsalamaksi lakossága elégedetten szemlélte az al-Sabáb visszahúzódását, és a szélsőségesek csak korlátozottan tudták zavarni a városok ellátását.¹²

A hónap – és talán az egész év – legfontosabb eseményét mégsem a szövetségesek előretörése jelentette, hanem egy, az Egyesült Államok által végrehajtott dróntámadás, amelyben szeptember 1-jén az al-Sabáb rettegett vezetője, Ahmed Abdi Abu Zubejr Godáne életét vesztette.¹³ Godánéra évek óta vadászott a nyugati hírszerző közösség – 2014 januárjában például alig tíz perccel azelőtt hagyta el a szervezet vezetőinek gyűlését, hogy a légitámadás lerombolta a táborát. A parancsnokot állítólag ismét egy vezetői találkozóhoz eljövetele érte az immár halálos támadás. Kampalai források szerint a kritikus hírszerzési információ megszerzése az emír hollétééről az ugandai titkosszolgálat érdeme volt.¹⁴ A dolog érdekessége, hogy elődjével, Aden Hasi Ajróval is amerikai légitámadás végzett 2008-ban.¹⁵ Godáne halála után azonnal megindultak a találgatások arról, milyen hatással lehet ez a szervezetre. Abban ugyanakkor a többség megegyezett, hogy ez csak hosszabb távon fog megmutatkozni, sőt a helyzet ideiglenesen még romolhat is, mivel az új vezetésnek bizonyítania kell rátermettségét és hatékonyságát.

Az al-Sabáb látszólag gyorsan reagált a történetekre. Pár napon belül megválasztották az új emírt, Ahmed Omár Abu Ubejdit (Ahmed Umar Abu Ubaidah), amivel a Godáne-féle keményvonalas irány folytatódott a szervezetben. Ubejdi az előző években az al-Sabáb több fontos posztját is betöltötte, és részt vett Godáne szervezeten belüli potenciális ellenfeleinek 2013-as likvidálásában, így a kontinuitást testesítette meg a dzsihadisták számára.¹⁶ Apróság, de a változó idők újabb jele volt, hogy elődjével szemben az ő fejére elsőként már nem egy külső hatalom, az Egyesült Államok, hanem maga a somáli kormány tűzött ki egy 2 millió dolláros vérdíjat.¹⁷ Mivel személyével kapcsolatban felröppentek olyan hírek, hogy kevésbé karizmatikus vezető, mint elődje volt, illetve az emír halála mindenképp súlyos szimbolikus csapást jelentett a szervezetnek, Ubejdinek gyors és határozott cselekvéssel meg kellett erősítenie pozícióját, valamint demonstrálnia, hogy az al-Sabáb erejét nem törte meg sem a szövetségesek előnyomulása, sem vezetőjének halála. Ezért alig egy héttel Godáne likvidálása után a dzsihadisták fokozták erőfeszítéseiket a fővárosban, és Mogadishu újabb súlyos merénylethullám rázta meg. Az első akcióra szeptember 8-án került sor Elasa Bijában (Elasha Bihaya), ahol egy öngyilkos merénylő robbantotta fel VBIED-jét¹⁸ az AU egyik konvoja mellett. A gépjárműoszloppal utazott Alsó-Sabelle kormányzója, az igazi célpontok azonban valószínűleg azok az amerikai és

11 75 pct achieved in Somalia's peacekeeping activities: AMISOM. *hiiraan.com*, 2014. 09. 05.

12 Towns liberated from al-Shabaab slowly come back to life. *hiiraan.com*, 2014. 09. 06.

13 US reportedly targets leader of al-Shabaab with Somalia drone strike. *garoweonline.com*, 2014. 09. 05.

14 Uganda gave US crucial intel on Al Shabaab leader. *hiiraan.com*, 2014. 09. 06.

15 Attack on Somali Islamist leader seen triggering power struggle. *hiiraan.com*, 2014. 09. 04.

16 New al-Shabab Chief Said to Be Experienced But 'Difficult'. *hiiraan.com*, 2014. 09. 09.

17 Somalia puts \$2MN bounty for new Al-Shabaab leader. *hiiraan.com*, 2014. 09. 28.

18 Autóba rejtett improvizált robbanóeszköz.

dél-afrikai tanácsadók voltak, akik szintén a konvojjal közlekedtek. Bár az al-Sabáb állítása szerint hárman is meghaltak közülük, a nyugati források ezt tagadták. Alig egy órával később újabb autóba rejtett pokolgép robbant a fővárosban egy kormánykonvoj mellett. Az akciókban legalább 25 ember – szinte kivétel nélkül járókelők, illetve egy mikrobusz utasai – vesztették életüket, és 30-an megsebesültek.¹⁹ Ahogy az egyik rendőrtiszt nyilatkozta a Reutersnek, a kisbusz 20 utasa közül mindössze ketten éltek túl a robbanást.²⁰ Öt nappal később a NISA egyik főtisztjével végeztek az Amnijat merénylői: Mohamed Kanúni (Mohamed Qanuuni) alig pár hete vette át a szervezet terrorellenes parancsnokhelyettesi posztját, miután elődjét szintén megölték a dzsihadisták.²¹ Egy héttel később egy magas rangú kormánytisztviselő autóját érte gépkarabélyos támadás: Ali Mohamed Madobe súlyosan megsérült, testőre és sofőrje pedig a helyszínen életét veszítette.²² A következő nagy merényletre októberben került sor, amikor az egyik népszerű kávézót érő robbantásban legkevesebb 20-an vesztették életüket.²³ A következő hetekben december elejéig bezárólag újabb féltucatnyi VBIED-támadásra és ugyanennyi, más eszközökkel végrehajtott, több tucat halottat követelő merényletre került sor a városban. Ugyanakkor az al-Sabáb nem volt képes látványos komplex akció végrehajtására: a kemény célpontok elleni merényletei – mint az AU-konvoj elleni szeptemberi akció vagy az ENSZ-járműoszlopa elleni december eleji öngyilkos támadás²⁴ – csak civilekkel vagy szomáli biztonságiakkal végeztek. A dzsihadisták láthatóan inkább a könnyebben likvidálható puha célpontokra koncentráltak, ami azt jelezte, hogy Godáne halála, a vidéki területeken elszenvedett veszteségek, valamint a mogadishui biztonsági műveletek átmenetileg gyengítették képességeiket. Ugyanakkor a karácsony másnapján a nemzetközi repülőtér területén található AMISOM-bázis elleni támadás ismét az al-Sabáb erejét bizonyította.²⁵

Az ősz során végrehajtott fővárosi merényletek a fő célpontnak számító külföldiek esetében is félsikernek tekinthetőek. Az al-Sabáb kétségtelenül fenntartotta azt a donorok körében élő percepciót, hogy bárhol képes lecsapni. Ez nem növelte a segélyszervezetek és az ENSZ munkatársainak biztonságérzetét: hiába nem követeltek közülük halálos áldozatot a merényletek, a dzsihadisták fenntartották a rájuk nehezedő nyomást, amit csak a rendkívül szigorú biztonsági intézkedésekkel tudtak úgy-ahogy ellensúlyozni. Ugyanakkor ez nem szüntette meg a donorok működését, akik – alkalmazkodva a körülményekhez, például a veszélyes földi utak helyett repülőgépen szállítva az élelmiszer- és vízutánpótlást a felszabadított területekre – továbbra is folytatták tevékenységüket. A szélsőségesek akciói ennél is kevesebb eredményt értek el az FGS-sel szemben, amelynek tevékenységére nem tudtak érdemi hatást kifejteni: Mohamud kormányzata a helyén maradt, és folytatta az ország lassú újjáépítését. Az augusztus végén meginduló offenzíva pedig töretlenül haladt előre, látványosan mutatva a dzsihadisták katonai képességeinek fogyatkozását.

19 25 killed in Mogadishu bomb attacks. *hiiraan.com*, 2014. 09. 09.

20 Al Shabaab threaten to attack east African countries and US to avenge leaders death. *hiiraan.com*, 2014. 09. 10.

21 Somali Islamists kill national security officer; Al Shabaab claim responsibility. *hiiraan.com*, 2014. 09. 14.

22 Al-Shabaab kills two people in an attack on Somali government official. *hiiraan.com*, 2014. 09. 20.

23 Death toll hits 20 in Somalia car bomb attack. *hiiraan.com*, 2014. 10. 13.

24 Four killed in Somali Shebab suicide attack on UN convoy. *hiiraan.com*, 2014. 12. 03.

25 Butty, James: Death Toll in Somalia Base Attack Rises. *hiiraan.com*, 2014. 12. 26.

Október elején az AMISOM és az SNA folytatta előretörését a tengerpart mentén. Bár a becslések szerint az al-Sabábnak még mindig legalább 5000 harcosa volt,²⁶ nem vállalkozott Barave védelmére: október 4-én harc nélkül kiürítette a várost. A lépés valószínűleg még a szövetséges erőket is meglepte, akik így puskalövés nélkül vonulhattak be az iszlamisták által uralt utolsó nagyobb városba. A dzsihadisták figyelmeztették a lakosságot, hogy vissza fognak térni, és bosszút állnak azokon, akik segítik a kormányerőket. Így bár a fiatalok azzal ünnepeltek, hogy végre szabadon játszhatták a dzsihadisták által tiltott játékot, a futballt, az egyik útszéli teaárus megtagadta, hogy frissítőt adjon a bevonuló katonáknak: „Az al-Sabáb megfenyegetett minket, amikor elhagyta a várost. Ha teát adok el nektek, a harcosai lefejeznek vagy megölnék, amint elhagyjátok a területet” – mondta.²⁷ A fiatal nő nyilatkozata nemcsak a szélsőségesektől való félelemről árulkodott, hanem a kormányzatba vetett bizalom alacsony fokáról is. Ez azonban nem változtatott azon a tényen, hogy az al-Sabáb Barave elvesztésével elesett egyik legfontosabb kikötőjétől, amelyen keresztül az illegális faszénkereskedelmet intézte az öbölállamokba,²⁸ valamint hozzájutott a különféle fegyverszállítmányokhoz.²⁹ A fejleményről mind a somáli, mind a kenyai politikusok bizakodón nyilatkoztak, azt remélve, hogy a város eleste komoly átszervezésekre fogja kényszeríteni a dzsihadisták logisztikai hálózatát.³⁰ Hogy növelje az FGS-be vetett bizalmat, Hasszan Mohamud egy héttel a település visszafoglalása után a kabinet több tagjától kísérvé váratlanul a városba látogatott, és biztosította a helyieket arról, hogy a kormány nem hagyja cserben őket.³¹

Barave eleste az al-Sabáb számára legalább akkor katonai vereséget jelentett, mint Kiszmajó elvesztése 2012 szeptemberében. Bár más csatornakon keresztül részben képesek voltak pótolni kieső bevételeiket, illetve a szükséges fegyverszállítmányokat,³² ehhez időre volt szükségük. Az útvonalak egy része ráadásul a messzi észak felé vezet, amelynek ellenőrzését nem tudták maradéktalanul megoldani. Központjuk elvesztése egy hónappal Godáne halála után súlyos szimbolikus vereséget is jelentett számukra, amely – hasonlóan az egy évvel korábbi helyzethez – arra kényszerítette a szervezetet, hogy demonstrálja erejét. Paradox módon ennek újra Kenya volt az elszenvedője. Míg 2013 őszén a Westgate elleni, addig 2014 novemberében–decemberében a Mandera környéki, több mint hatvan halálos áldozatot követelő akciók igyekeztek fenntartani az al-Sabáb láthatóságát és erősíteni hírnevét.³³ Bár a támadások nagy médiavisszhangot váltottak ki és komoly pánikot okoztak a környék lakosságában,³⁴ nehéz megítélni, hogy a támadás valójában a dzsihadisták erejét vagy gyengeségét mutatja: a radikálisok Kenya isten háta mögötti régiójában fegyvertelen civileket mészároltak halomra, tudva, hogy nem kell ellenállástól tartaniuk.³⁵

26 Somalia's al-Shabab withdrawing from key Barawe base. *hiiraan.com*, 2014. 10. 04.

27 Somalia's Islamist rebels down but not out after military setbacks. *garoweonline.com*, 2014. 10. 10.

28 African Union, Somali troops retake Shabaab stronghold of Barawe. *hiiraan.com*, 2014. 10. 05.

29 Somali, African troops deploy inside former rebel stronghold. *hiiraan.com*, 2014. 10. 06.

30 Shabaab weakening, says Somalia envoy. *hiiraan.com*, 2014. 10. 07.

31 Somalia's president visits recaptured Barawe. *hiiraan.com*, 2014. 10. 12.

32 Report of the Monitoring Group on Somalia and Eritrea pursuant to Security Council Resolution 2111 (2013): Somalia. *un.org*, 2014. 10. 23., 34. és 46. o.; interjú az egyik Szomáliában dolgozó NGO munkatársával, Róma, 2013. november.

33 Gunmen kill 36 workers in a Kenyan quarry near Somalia border. *garoweonline.com*, 2014. 12. 02.

34 Thousands warned to leave Kenya's restive north. *hiiraan.com*, 2014. 11. 25.

35 Elektronikus interjú egy ENSZ-munkatárssal, 2014. december.

Ugyanakkor ezek a terrortámadások jól mutatják, hogy a szervezet transzformációja a főváros után már vidéken is egyre hangsúlyosabb.

Az akció azonban a korábbi gyakorlatnak megfelelően nem befolyásolta a csatatéren folyó eseményeket, és nem volt hatással az *Operation India Ocean* eredményeire. Hosszú halogatás után a 2-es szektorban tevékenykedő kenyai erők a Dzsúbai Átmeneti Adminisztráció (JIA) és a Ras Kamboni milícia erőinek támogatásával³⁶ megindították műveleteiket a tengerpart és a Dzsúba-völgy újabb körzeteinek megtisztítására. Bula Gadud elfoglalásával – amelynek során közel két tucat dzsihadista vesztette életét – lerombolták az al-Sabáb egyik fő térségbeli bázisát, ahonnan a Kizmajo elleni rajtaütéseket szervezték.³⁷ A következő napok tisztogató műveletiben a radikálisok újabb súlyos veszteségeket szenvedtek.³⁸ A KDF és a somáli erők hadműveleti célja Dzsilib városa volt, amely a Kizmajo–Mogadishu főúton feküdt. A szövetségesek csak lassan nyomultak előre, október végéig többé-kevésbé megtisztítva Dzsamáme (Jamaame) és Magambo településeket, illetve környéküket. A súlyos harcok – október végig a KDF saját jelentései szerint több mint 140 al-Sabáb-harcossal végzett – azt mutatták, hogy a kenyai erők igyekeznek megsemmisíteni a szélsőségesek csoportjait, és nem adnak nekik teret a visszavonuláshoz.³⁹ A légierő csapásaiban további 60 felkelő vesztette életét.⁴⁰ Ugyanakkor a dzsihadisták is fokozták erőfeszítéseiket, Dzsilib ostromára készülve például a helyiek szerint lövészárkokat ástak.⁴¹ Az al-Sabáb igyekezett kihasználni a szövetségesek mozgását, és a jól bevált módszerek szerint rajtaütni a kisebb menetszlopokon. Az AMISOM és az JIA óvatosságát igazolta, hogy a dzsihadisták október 26-i támadásában Abdalle Birolénél – alig néhány kilométerre Kizmajótól – saját bevallásuk szerint is 11 halottat vesztek, és ideiglenesen a települést is ki kellett üríteniük.⁴² A felkelők dolgát megkönnyítette, hogy a JIA erői nem voltak ellátva páncélozott járművekkel, így kenyai társaikkal szemben rendkívül sebezhetőek voltak a hasonló akciókkal szemben. Ezt kihasználva 2014. november 11-én az al-Sabáb csoportjai megtámadták a Kizmajótól 130 kilométerre délnyugatra fekvő Kuda szigetét, amelyet a JIA erői védtek. Fő céljuk az itt folyó faszén-kereskedelem ellenőrzése volt. A kormányhoz hű milíciák nem tudták megvédeni Kudát, amelyért rendkívül véres harcot vívtak: a két fél közel 100 halottat vesztett az összecsapásban.⁴³

Mindez azonban nem tudta ellensúlyozni az al-Sabáb térszerzését. Október–november folyamán a hadműveletek az esős évszak beköszönte miatt lényegében leálltak. Az *Operation Indian Ocean* során a szövetségesek nyolc nagyobb várost foglaltak vissza, az év elejétől számítva pedig húszat, aminek eredményeképpen alig maradt nagyobb jelentőségű település a dzsihadisták kezén.⁴⁴

36 Somalia: Jubaland leader announces new military offensive. *hiiraan.com*, 2014. 10. 05.

37 Kenyan forces kill 22 'al-Shabaab' fighters in southern Somalia. *hiiraan.com*, 2014. 10. 07.

38 Kenya Defence Forces capture Al Shabaab camp at Bula Gaduud and kill 12 militia. *hiiraan.com*, 2014. 10. 09.

39 KDF, Somalia National Army kill over 80 Al-Shabaab militants in Somalia. *hiiraan.com*, 2014. 10. 25.

40 Kenyan airstrike kills 60 militants in Somalia. *hiiraan.com*, 2014. 10. 11.

41 Residents flee clashes in southern Somalia. *hiiraan.com*, 2014. 10. 07.

42 Jubaland forces clash with Al Shabaab, Militants take over village. *garoweonline.com*, 2014. 10. 26.

43 90 Killed as Al-Shabab Takes Somali Island. *hiiraan.com*, 2014. 11. 11.

44 Heidi Voght: Freed Somalia Towns Feel Besieged. *hiiraan.com*, 2014. 11. 24.

Az al-Sabáb Puntföldön és Szomáliföldön

Hogy konszolidálják helyzetüket, a fokozódó nyomás elől az al-Sabáb egyes csoportjai észak felé, Puntföld területére húzódtak. Az 1998-ban autonómmá vált terület mindent elkövetett annak érdekében, hogy megakadályozza a radikálisok térnyerését. Ezt neheztette, hogy a Galgala-hegységben tevékenykedő Mohamed Atom hadúr milíciáiban a dzsihadisták természetes szövetségesre letek. A varsangeli klánba tartozó Atom évek óta vívta küzdelmét a darod kláncsaládba tartozó majertének uralta puntföldi adminisztrációval. A hadúr ENSZ-jelentések szerint fegyverekkel segítette az al-Sabábot, cserébe annak tapasztalt harcosai az aszimmetrikus hadviselésre tanították a varsangeliket. A 2011–2012-es harcok során számos dzsihadista menekült a kiváló búvóhelyül szolgáló Galgala-hegységbe. Egy részük tovább ment Jemen felé, mások viszont itt szervezték újjá csoportjaikat.⁴⁵ Bár Atom 2014 nyarán hivatalosan békét kötött Garovével,⁴⁶ addigra az al-Sabáb már kiépítette saját hálózatát és rejtkehelyeit. Ez komoly aggodalommal töltötte el a puntföldi kormányt, amely többször is felszólította Mogadishut és a külső szereplőket, hogy nyújtsanak számára támogatást a radikálisokkal szemben.⁴⁷

Bár az iszlamisták az elmúlt években több támadást is végrehajtottak Puntföldön,⁴⁸ és a puntföldi erők is számos műveletet indítottak Atom és a dzsihadisták ellen, a felek viszonyát alapvetően az élni és élni hagyni elve jellemzi. Egyrészt az al-Sabáb nem szeretne újabb hadszínteret nyitni. Számára a fő csatater továbbra is Dél- és Közép-Szomália, ahol – mint láttuk – már nem egyértelmű a szervezet fölénye. Az északi területek azért fontosak a számára, mert itt újjászervezheti erőit. Itt futnak tovább a fő közlekedési útvonalak az Ádeni-öböl és Jemen felé, ahonnan a szervezet egyrészt a külföldi harcosokat, másrészt a fegyverek egy részét beszerzi. Nem érdeke tehát, hogy – veszélyeztetve ellátási útvonalait – itt is háborúba keveredjen a puntföldi kormányerőkkel. Ugyanakkor Garovénak is fontosabb dolgokkal kell megbirkóznia: a szakadár Szomálifölddel ki-kiújuló konfliktusával a függetlenségét önállóan deklaráló Katumo állam és más tartományok kapcsán, a különféle klánharcokkal, illetve a kalózzokkal, mindezek hátterében pedig komoly versengés folyik a térség feltételezett kőolajkészleteiért.⁴⁹ Puntföld szegényes erőforrásaiból ezek mellett nem telik arra, hogy még a helyi al-Sabáb csoportok erejét is felszámolja. Ugyanakkor Garove vigyáz arra, hogy a radikálisok képességei ne burjánozzanak túl, és időről időre lecsap bázisaikra.⁵⁰ Ez jól megmutatkozott 2014 októberében, amikor az *Operation Indian Ocean* hatására nagyszámú dzsihadista jelent meg északon, veszélyeztetve a status quót. Hogy elejét vegye a délihez hasonló anarchia kialakulásának, Garove fokozta műveleteit a szélsőséges csoportok ellen, és többet gemmisített közülük.⁵¹ Egyes információk szerint az Egyesült Államok mintegy félszáz

45 Shidane, Assia: *The Galgala Conflict*. *Somaliareport.com*, 2012. 04. 13.

46 Top Al Shabab leader surrenders to Somali government. *Hiiraan.com*, 2014. 06. 07.

47 Somalia: Puntland Asks for Federal Support in Fight Against Al-Shabaab. *Hiiraan.com*, 2013. 04. 08.

48 Lásd Suicide attack in Bosaso kills top police commander. *Hiiraan.com*, 2014. 08. 04.

49 Somalia: Puntland responds to Federal Govt's comment over oil deals. *garoweonline.com*, 2014. 09. 08.

50 Lásd Puntland forces launch deadly assault on Al Shabaab base, 3 militants killed. *garoweonline.com*, 2014. 01. 25.; 20 Shabaab members killed in Somalia fighting. *hiiraan.com*, 2014. 10. 02.

51 20 Shabaab members killed in Somalia fighting. *hiiraan.com*, 2014. 10. 02.; Somalia battles al-Shabab for Galgala mountains. *hiiraan.com*, 2014. 10. 01.

katonai tanácsadóval segítette elő az offenzíva sikerét.⁵² Ezzel párhuzamosan Puntföld – Mogadishuhoz hasonlóan – amnesztiát ajánlott a fegyverüket önként letevő harcosoknak.⁵³

Erősen vitatott a szakadár Szomáliföld szerepe és helyzete az al-Sabáb északra húzódásában. Bár az al-Sabáb 2008-ban a de facto ország fővárosában, Hargézában (Hargeisa) hajtotta végre egyik első öngyilkos merényletét,⁵⁴ valamint a szervezet vezetője, Ahmed Godáne is Szomáliföldről származott, a dzsihadisták látszólag nem tudták megvetni a lábukat a régióban. Ennek számos oka lehet. A somáliföldi társadalom – legalábbis a nyugati területeken – jóval homogénebb és zártabb, mint a dél-somáliai. A lakosság zöme az iszak (Isaq) klánból származik, részben ennek is köszönhető, hogy Hargézának sikerült elkerülnie a véresebb klánok közti polgárháborúkat. A déli régióban eluralkodó káosz és az al-Sabáb uralma is arra inti a helyieket, hogy minden eszközzel akadályozzák a radikálisok térhódítását. Éppen ezért az itt élők jóval kooperatívabbak a hatóságokkal, és általában jelentik a gyanús elemek feltűnését, ami megnehezíti a terrorszervezet számára a védett helyek kialakítását.⁵⁵ Mások szerint Szomáliföld békéjének hátterében egy Hargéza és a dzsihadisták közti egyezség állhat. Godáne felesége és családja ugyanis somáliföldi területen él, és a nő szinte évente szült újabb utódokat – ami azt jelenti, hogy a terrorvezér is rendszeresen felbukkant északon, mindezek ellenére egyszer sem sikerült a nyomára akadni, ami az adott körülmények ismeretében valóban gyanús.⁵⁶ Nem véletlen, hogy Garove többször is azzal vádolta Hargézát, hogy támogatja az al-Sabáb északi csoportjait, amelyek a Galgala-hegységben meghúzódva zaklatják a puntföldi erőket.⁵⁷ Összességében ez nem elképzelhetetlen: míg Dél- és Közép-Szomáliában az al-Sabáb a vidék rettegett ura, északon legfeljebb egy a számos szereplő között, így hatalma korlátozott. Szomáliföld és Puntföld számára a fő kérdés a feltételezések szerint olajban gazdag Katumo területének, illetve az itt levő három, vitatott hovatarozású tartománynak, Sólnak (Sool), Sanagnak és Szejrnek (Ceyr) az ellenőrzése. A felek időnként valószínűleg szívesen felhasználnák az iszlamista csoportokat arra, hogy borsot törjenek ellenfelük orra alá. Tehetik ezt azért is, mert – szemben a déli területekkel – az al-Sabábnak északon nincs komolyabb társadalmi és klántámogatása, így felemelkedésének kockázata egyelőre csekély. Ezzel persze a kormányzatoknak óvatosságnak kell lenniük: Mali kiváló példa arra, hogy a felkelésben kezdetben marginális szerepet játszó muszlim szélsőségesek hogyan szorították ki a hatalomból a tuaregeket, és növelték lokálisból regionális léptékűvé a konfliktust, azt egy eredetileg nemzeti-szeparatista mozgalomból dzsihadista háborúvá alakítva át. Az al-Sabáb pedig eleve ügyes abban, hogy kihasználja Szomália hagyományos konfliktusait, és azokra rácsatlakozva fejtsse ki tevékenységét.⁵⁸ Nem véletlen, hogy a kölcsönös vádaskodáson túl Garove és Hargéza időnként a dzsihadisták elleni közös fellépést is szorgalmazza,⁵⁹ illetve

52 Somalia: US military personnel took part in Galgala offensive. *garoweonline.com*, 2014. 10. 03.

53 Puntland leader extends amnesty offer to militants by a month. *garoweonline.com*, 2014. 12. 02.

54 Mohamed, Ibrahim – Gettleman, Jeffrey: 5 suicide bomb attacks hit Somalia. *nytimes.com*, 2008. 10. 29.

55 Interjú Izsák Ritával, az ENSZ korábban Szomáliföldön dolgozó munkatársával. Budapest, 2011. október.

56 Interjú egy ENSZ-alkalmazottal, Nairobi, 2014. január.

57 Puntland leader accuses Somaliland of financing Al Shabaab. *garoweonline.com*, 2014. 03. 24.

58 Hansen, Stig Jarke: An In-Depth Look at Al-Shabaab's Internal Divisions. *CTC Sentinel*, February 2014, Vol. 7, Issue 2, 9–10. o.

59 Somaliland and Puntland agree to jointly fight against al-Shabaab. *garoweonline.com*, 2013. 03. 21.

hogy előbbi – megakadályozandó túlzott megerősödésüket – az elmúlt hónapokban fokozta támadásait a dzsihadisták északi bázisai ellen.⁶⁰

Összegzés – az al-Sabáb Szomáliában

Az al-Sabáb somáliai helyzetét napjainkban egy alapvető kettősség jellemzi. Katonai szinten a szervezet súlyos vereségeket szenvedett az elmúlt évek során, és 2014-ben is számos stratégiai jelentőségű várost kellett kiürítenie. Harcosai egy része elpártolt tőle vagy a nyugalmasabb északi területeken keresett menedéket az AMISOM és az SNA offenzívája előtt, miközben több százan estek el közülük az összecsapásokban. Ezáltal gyengült a szervezet árnyékkormányzata, valamint csökkentek bevételi forrásai is. Nicholas Kay, az ENSZ-főtitkár somáliai különleges megbízottja arról beszélt, hogy az ország helyzete összességében jobb, mint bármikor az előző 23 évben.⁶¹ Godáne halála súlyos csapást jelentett az al-Sabáb számára, különösen, hogy csupán egy évvel korábban került sor a szervezeten belüli tisztogatásra, amely végzett az emír legfőbb kritikusaival. Bár ezt követően a csoport centralizáltabbnak és egységesebbnek tűnt, mint valaha, számos tekintélyes parancsnok – mint Muktar Robov (Robow) vagy Foud Mohamed Kalaf Sangole – csak a megfelelő alkalomra várt, hogy kifejezze elégedetlenségét az új vezetéssel szemben. Utóbbi Godáne halála után egy felhívást tett közzé, amelyben irányváltásra szólította fel az al-Sabábot vezető Ubejdit: véleménye szerint korlátozni kell az Amnijat tevékenységét, mert a célzott gyilkosságok és merényletek terén a csoport lényegében felső kontroll nélkül működik. Sangole ezt azért tartja fontosnak, mert így kívánja csökkenteni a civil áldozatok számát, ami miatt véleménye szerint csökken a szervezet támogatottsága. Emellett arra is javaslatot tett, hogy az erősen centralizált, egyszemélyi vezetés helyett ismét vissza kell térni a hagyományos irányítási modellhez, amelyben a súra, a vezető parancsnokokból álló tanács határozza meg a dzsihadisták tevékenységét.⁶² Egyelőre nincs jele, hogy Ubejdi meghallaná ezeket a hangokat, és folytatja elődje stratégiáját. Az új emírt és a Godáne halála utáni belső hatalmi harc kifizetését azonban korai lenne még megítélni.

A városok elvesztése logisztikai problémákat is jelent a szélsőségesek számára. Barave nagyjából 180 kilométerre fekszik Mogadishutól. Eleste után a fővároshoz legközelebbi, al-Sabáb által ellenőrzött nagyobb település Dzsilib lett, ami már több mint 350 kilométerre van Mogadishutól. Ez mindenképpen korlátozza a radikálisok műveleti képességeit, hisz az erőforrásokat ebből a távolságból kell eljuttatni a fővárosban harcoló csoportjaikhoz.⁶³ Súlyos kihívást jelent a szervezet számára az Iszlám Állam is, amely a külföldi harcosok és pénzügyi támogatás jelentős részét elvonja a somáli szélsőségesektől: a somáli diaszpóra radikalizálható fiataljai ma már sokkal inkább Szíria és Irak, semmint Afrika szarva felé veszik útjukat.⁶⁴

60 Somalia: 12 Al Shabaab militants killed in Galgala assault. *garoweonline.com*, 2014. 12. 28.

61 After Barren Years in Somalia, Signs of Growth in Bananas. *hiiraan.com*, 2014. 12. 13.

62 Abukar, Hassan: After Godane - Al-Shabaab's New Leadership Fights Internal Reform. *hiiraan.com*, 2014. 10. 02.

63 Uo.

64 Toronto 18: Ali Mohamed Dirie, convicted in plot, dies in Syria. *hiiraan.com*, 2013. 09. 26.

Az érem másik oldala azonban nem ilyen fényes. Mint szakértők felhívják rá a figyelmet, az al-Sabáb története arra int minket, hogy a szervezet a legváltásosabb időszakokban is képes a megújulásra.⁶⁵ Egyrészt a déli vidék jelentős része továbbra is az ellenőrzése alatt maradt, az elfoglalt városokat sújtó blokádjára sincs egyelőre megfelelő válasz. El-Burban a szövetségesek a Török Vörös Félhold segítségével helyreállították a dzsihadisták által tönkretett vízpumpákat, elektromos generátorokat, majd fegyveres erővel megtisztították a városba vezető utakat, amivel 2014 decemberére az élet többé-kevésbé visszatért a régi kerékvágásba. De ehhez összesen közel nyolc hónap kellett, ami alatt a vízhiány következtében a városban többen szomjan vagy éhen haltak.⁶⁶ Ennél is rosszabb a helyzet Buló Burtiban és Hudurban, amelyek ellátása továbbra is csak légi úton lehetséges, és lakosságuk éhezik.⁶⁷ 2014 decemberére egyfajta patthelyzet alakult ki a felek között: az AMISOM erői szemmel láthatóan nem voltak képesek folytatni a vidék megtisztítását, sőt esetenként az is nehézséget okoz nekik, hogy a felszabadított városokat ellássák és megtartsák. Az óriási kiterjedésű területeket a 22 000 fős kontingens képtelen ellenőrizni, mert ehhez egész egyszerűen nincs elég katonája – nem beszélve arról, hogy erőinek jelentős része Benadirban összpontosul. Mivel komolyabb létszámú csapaterősítés az AMISOM részére a közeljövőben nem várható, a szakemberek – az afganisztáni tapasztalatokkal összhangban – az eddig lényegében hiányzó légi komponens alkalmazásában látnák a megoldást. Az afrikaiak e téren a nyugati donorok felajánlásaira várnak, ami – érthető módon – késlekedik.⁶⁸

Az SNA erői továbbra is inkább klánmilíciákhoz, semmint egy nemzeti haderő magvához hasonlítanak: jól megmutatkozik ez az al-Dzsazíra riporterének leírásában, amelyben a jól felszerelt, páncélozott járművekben, drónok kíséretében előrenyomuló burundikat a somáli kormányerők rozoga gépkocsikra felültetett, fegyelmetlen, fatalista emberei kísérik.⁶⁹ Az SNA gyenge teljesítményéről számolnak be az EUTM kiképzői éppúgy,⁷⁰ mint az ENSZ munkatársai.⁷¹ Hangsúlyoznunk kell, itt nem elsősorban a somáli katonák harci teljesítményéről van szó, hanem a reguláris hadviseléshez szükséges kvalitások hiányáról: a csapatkohézióról, a fegyelemről, a kooperációról. A somáli hadsereg egyes „alakulatai” továbbra is elsősorban klánalapon szerveződnek, és legalább annyira koncentrálnak az egyes régiók erőforrásainak ellenőrzésére (áruforgalom megadóztatása), mint a szélsőségesek elleni harcra. Éppen ezért egyáltalán nem ritka az egyes SNA-egységek közti össze-csapás sem.⁷²

Ez utóbbihoz szorosan kapcsolódik a kormányzati korrupció jelensége. A felszabadított területek nemcsak azzal szembesülnek, hogy az al-Sabáb blokád alatt tartja őket, hanem gyakran azzal is, hogy a megérkező, más klánokhoz tartozó hivatalnokok veszik át felettük az irányítást, háttérbe szorítva saját vezetőiket. A Mogadishuból folytatott,

65 Lásd Somalia: Al-Shabaab – It Will Be a Long War. *International Crisis Group*, 2014. 06. 26.

66 Finally free of al-Shabaab, daily life resumes in El Bur. *hiiraan.com*, 2014. 12. 17.

67 Freed Somali Towns Feel Besieged. *hiiraan.com*, 2014. 11. 24.; 6 die of starvation in 'besieged' Somali town. *hiiraan.com*, 2014. 12. 19.

68 AMISOM calls on UN to send promised helicopters to Somalia. *presstv.ir*, 2014. 03. 25.

69 Mohamed, Hamza: Battle against al-Shabab heats up in Somalia. *hiiraan.com*, 2014. 09. 04.

70 Interjú az EUTM Somalia egyik magyar munkatársával, 2014. január, Mogadishu.

71 Interjú az ENSZ egyik munkatársával, 2014. január, Nairobi; elektronikus interjú az ENSZ egyik munkatársával, 2014. december.

72 Gov't soldiers exchange gunfire in Qoryoley, 12 killed. *shabelle.net*, 2014. 01. 19.

felülről végrehajtott, illetve a helyiek által szorgalmazott alulról történő újjáépítés így a konfliktusok újabb melegágyát jelenti. Az al-Sabáb pedig – amely jól ismeri a dél-szomáli vidék kládinamikáit – remekül kihasználja az így keletkező feszültségeket, és gyakran nyújt fegyveres támogatást a sértett fél számára az FGS-sel szemben.⁷³ Ezenkívül kiválóan működteti PSYOPS-tevékenységét, amelyben Mogadishu korruptnak, tehetetlennek és elnyomónak beállított uralmát állítja szembe a szövetségesek beérkezése előtt a dzsihadisták által fenntartott renddel, kiszámíthatósággal és viszonylagos jóléttel. Ne feledjük: 2014-ben – jórészt a két AMISOM-offenzíva, illetve az al-Sabáb blokádstratégiája következtében – az országban 20 százalékkal növekedett a nélkülözők száma: az év végére az ENSZ-nek és a különféle segítségnyújtó szervezeteknek már csaknem 3 millió ember napi ellátásáról kellett gondoskodniuk.⁷⁴ Bár a felelősség oroszlánrésze kétségtelenül a dzsihadistáké, a somálik többsége ebből annyit érzékel, hogy a szélsőségesek uralma alatt nem kellett a betevő falatért aggódnia, míg az FGS és a szövetségesek által elhozott „felszabadulás” éhínséget, terrort és létbizonytalanságot jelent. A társadalmi Stockholm-szindrómát tehát itt is kiválóan működtetik a radikálisok.

Bár, mint láttuk, az al-Sabáb sikerei nem töretlenek, rövid távon nem látszik az a tényező, amely tartósan meg tudná törni a „bozót” és falvai fölötti hatalmát. A városok eleste ugyan anyagi veszteséget jelent a csoport számára, ez nem drasztikus: egész egyszerűen csak annyit tettek, hogy az adószedést áthelyezték a városokból a vidéki területekre, illetve már nem Kismajóban és Baravéban adóztatják meg a faszén-kereskedelmet, hanem az oda vezető utakon állítanak fel ellenőrzőpontokat.⁷⁵ Ezzel párhuzamosan tovább működik a dzsihadisták árnyékkormányzata, amelyet ugyan a szövetséges offenzívák meggyengítettek, de nem zúztak szét, és kedvező körülmények, csökkenő nyomás esetén újból képes lesz teljes kapacitással operálni.

Mogadishu, az al-Sabáb transzformációjának főpróbája pedig kiválóan működik. Az itt egyértelműen terrorszervezetként tevékenykedő dzsihadisták képességeit 2014-ben sem sikerült számottevően csökkenteni: bár szemtől szembeni támadásra csak korlátozottan futja erejükből, merényleteik az elmúlt 20 hónapban a főváros összes kiemelt objektumát elérték. Bár ez magát az FGS-t és a somáli lakosságot kevésbé érinti, továbbra is a legfőbb akadálya a külföldi befektetők megjelenésének és a biztonsági helyzet konszolidálódásának, ez pedig a fejlődés gátja. Ráadásul a szélsőségesek Mogadishuban alkalmazott módszerei megjelennek vidéki területeken, sőt a környező államokban is. Így paradox módon az AMISOM sikerei ellenére az al-Sabáb regionális terrorszervezetté történő transzformációja miatt minden korábbinál súlyosabb fenyegetést jelent Kelet-Afrika számára. Még ha sikerülne is a közeljövőben felszámolni a radikálisok vidéki hálózatát és a szervezetnek a gerillaháború megvívására alkalmas katonai képességeit – ami elég valószínűtlen –, Szomália dzsihadistái terrorcsoportként hosszú évekig tevékenykedhetnek a maihoz hasonló kapacitásokkal. Így mint arra a *Crisis Group* elemzésének címe is rámutat,⁷⁶ továbbra is elhúzódó háborúra számíthatunk Afrika szarván.

73 Somalia: Al-Shabaab – It Will Be a Long War. *International Crisis Group*, 2014. 06. 26., 3–4. o.

74 Briefing by UN Envoy to Somalia to the UN Security Council. *hiiraan.com*, 2014. 10. 15.

75 Report of the Monitoring Group on Somalia and Eritrea pursuant to Security Council Resolution 2111 (2013): Somalia. *un.org*, 2014. 10. 23., 45–47. o.

76 Somalia: Al-Shabaab – It Will Be a Long War. *International Crisis Group*, 2014. 06. 26.

A biztonság egyéb dimenziói Afrika szarván – klánharcok, regionális konfliktusok, kalózkodás

Bár írásunk zömében az al-Sabáb jelentette biztonsági kihívás különféle aspektusaira koncentráltunk, hiba lenne csupán erre leszűkíteni vizsgálatunkat, mivel ez Afrika szarvának általános biztonsági helyzetét illetően félrevezető lenne. Bár a külföldi szereplők és a szomszédos országok percepciójában egyértelműen a dzsihadisták jelentik a fő kihívást, a somálik szempontjából ez távolról sem igaz. Már a szervezet Szomália északi térségeiben működő egységei kapcsán láthattuk, hogy bár Dél-Szomáliában és Mogadishuban a szélsőségesek a válság fő katalizátorai, már itt is felsejlenek a klánok közti ellentétek, amelyek átszövik a somáli társadalom egészét. Galmudug, Puntföld és Szomaliföld felé haladva pedig a dzsihadisták egyre inkább csendestársakká válnak a helyi szereplők, klánok konfliktusaiban.

Mindenekelőtt fontos hangsúlyoznunk, hogy Szomália lakossága alapvetően továbbra is nomád társadalmi alapokon áll, és mint ilyen, az erőszakhoz való viszonya jelentősen eltér a nyugati világban megszokottól. A somáli klánok a legelők, a nyáj, a vízlelőhelyek védelmében évszázadokon keresztül vívták harcaikat egymással és a környező népekkel. Bár a somáli szokásjog, a *her* (heer) alaposan kidolgozott konfliktuskezelési metodikát tartalmaz, a térség ismert történelme alapján úgy tűnik, hogy lakói nem mindig éltek vele, és gyakran előnyben részesítették – és részesítik – a fegyveres megoldást. Egy szomaliföldi brit hivatalnok, Ralph Drake-Brockman híres leírásában már 1912-ben is egymással viszálykodó klánok képe tárul elénk. Sőt, Drake-Brockman olyan – igaz, kis létszámú – klánról is beszámol, amelynél a fiatal fiúk addig nem házasodhatnak meg, amíg meg nem öltek valakit.⁷⁷ Az ENSZ egyik munkatársa, aki számtalanszor járt az országban, sőt rövid időt túszként somáli fogságban is töltött, elmesélte, hogy bizonyos klánoknál a pár hetes fiúcsecsemő első ajándéka egy kisméretű lándzsa.⁷⁸ Egyes klánok kifejezetten „harcos” identitásúak. Az 1992–1995-ös ENSZ-missziók kudarcában fontos szerepet játszott, hogy a nemzetközi közösség első számú ellenségévé avansált Mohamed Farah Aidid az egyik legharciasabb somáli klánból, a *habir gedirböl* származott. Az FGS feletti havije uralom is részben arra támaszkodik, hogy a központi kormányzat fegyveres ereje a kláncsalád részét képező *habir gediren* nyugszik. Az sem véletlen, hogy az EUTM Somalia által kiképzett SNA-állomány jelentős részét a Villa Somalia ebből a csoportból delegálja.⁷⁹

Mindezekből következik, hogy egy átlagos somáli számára a fegyveres erőszak – különösen 25 évnyi polgárháború után – a mindennapok szerves része. Ez nem azt jelenti, hogy minden somáli erőszakos, csak azt, hogy ingerküszöbük e tekintetben máshol húzódik, és a stabilitás ellenségei nem kizárólag a térség iszlamista szélsőségei. Az al-Sabáb katonai veresége ezért sem hozna automatikusan békét Afrika szarvának, és nem vetne véget az országban dúló fegyveres összecsapásoknak, legfeljebb azok dinamikáját változtatná meg. Ez jól látszik azokon a területeken, így Puntföldön vagy Szomaliföldön, amelyeken a dzsihadisták ereje gyengébb. Mint láttuk, ezen entitások számára sokkal fon-

77 Drake-Brockman, Ralph E.: *British Somaliland*. London, 1912, Hurst and Blackett Ltd, 94. o.

78 Interjú az ENSZ egyik munkatársával, 2012. február, Nairobi.

79 Interjú az ENSZ egyik munkatársával, 2014. január, Nairobi.

tosabb az egymással való, időnként fegyveres rivalizálás, mint a béke vagy a dzsihadisták legyőzése: az itt élő iszak és darod klánok évszázadok óta háborúznak egymással. E tekintetben az al-Sabáb számukra meglehetősen új és jelentéktelen játékosnak tűnik. De a hagyományos törésvonalak és a „nomád béke” perspektívái jól megmutatkoztak Kiszmajóban is: a város felszabadulása után a nyugati gondolkodásmód szerint egy kiegyensúlyozottabb korszaknak kellett volna beköszönnie, ehelyett azonban a különféle klánok – az ogadeni és a marehán – régi sérelmeiket felemlgetve többször is összecsaptak a város feletti ellenőrzésért, amiben több tucat ember vesztette életét.⁸⁰ 2014 nyarán, Galmudugban egy üzleti vita fajult klánok közti háborúvá, amelyben legalább 12-en vesztették életüket.⁸¹ A szintén a közelmúltban felszabadított Merka körzetében 30-an haltak meg a bimal és a habir gedir klánok legelőkért folytatott harcában⁸² – valószínűleg jóval többen, mint a környéken folyó AMISOM-műveletekben és al-Sabáb rajtaütésekben.

Hangsúlyoznunk kell, hogy ez nem csupán somáliai jelenség. Miközben Kenyát a radikális iszlám előretörése kapcsán egyre nagyobb figyelem és aggodalom övezi a külföld részéről, az keveseket érdekelt, hogy a központoktól távoli területeken rendszerek a kisebb-nagyobb, törzsi alapokon nyugvó torzsalkodások.⁸³ 2012 szeptemberében, a Tana folyó mentén legalább 40 ember vesztette életét, amikor a velük viszályban levő törzs emberei körbevették és feldúlták a falujukat.⁸⁴ Két hónappal később a turkana törzs harcosai csapdába csaltak és lemészároltak egy rendőrségi különítményt, amely üldözőbe vette őket, amiért elrabolták az egyik szamburu törzs marháit. Az összecsapásban 40 egyenruhás vesztette életét⁸⁵ – többen, mint amennyi hivatalosan a KDF teljes somáliai vesztesége volt 2011 óta! 2013 szeptemberében Moyale közelében haltak meg húszan hasonló körülmények között.⁸⁶

Mindezt azért tartjuk fontosnak kiemelni, hogy érzékeltesük a térség népeinek viszonyát az erőszakhoz. Ezen a külső szereplők csodálkozhatnak, értetlenkedhetnek, sajnálkozhatnak, esetleg megbotránkozhatnak – de az ott élő népeknek ez a realitás és a mindennapi környezet. Ezekben az országokban az erőszak sokkal inkább megmaradt az élet részének, mint a fejlett világban. Természetesen túlzás lenne azt állítani, hogy a több tucat áldozattal járó mézárításokat a társadalom közönyösen szemléli, de az azokra adott reakciók jóval mérsékeltebbek, mintha valahol Európa szívében vagy Észak-Amerikában kerülne rájuk sor. Ebben a konstellációban érdemes értékelni az al-Sabáb merényleteinek *hatását* is. A külföldi, különösen a nyugati szereplők számára, akiknek minden egyes állampolgárunk élete kiemelt érték, és dollármilliók mentőakciókat is hajlandóak indítani egy-egy túsul ejtett honfitársuk kiszabadításáért, a dzsihadisták jelentette fenyegetés a rendszeres merényletek miatt továbbra is kétségbeejtő. Ne feledjük, 1993-ban az Egyesült Államok jórészt azért döntött a somáliai kivonulás mellett, mert Aidid emberei végeztek

80 After Col. Barre Hirale concession, what's next for Jubaland. *garoweonline.com*, 2014. 09. 06.

81 Clan fighting claims 12 in central region. *garoweonline.com*, 2014. 06. 10.

82 Clans clash in Somalia's Lower Shabelle. *hiiraan.com*, 2014. 06. 11.

83 Magam már 2012-ben tanúja lehettem, hogy egyhónapos kenyai tartózkodásom alatt több halálos vidéki zavargás híre is megjelent a kenyai sajtóban, amelyek tucatnyi halottat követeltek, és esetenként több ezer ember kényszerült lakóhelye elhagyására.

84 38 Dead As Clashes Rock Kenya's Tana Delta Again. *allafrica.com*, 2012. 09. 10.

85 Police: 38 Kenyan officers killed in ambush involving cattle rustlers. *cnm.com*, 2012. 11. 14.

86 At least 20 killed in Kenya clan violence. *hiiraan.com*, 2013. 09. 02.

18 amerikai katonával. Ez az ár túl sok volt egy Washington számára jelentéktelen ország jelentéktelen válságának megoldásáért. Az al-Sabáb ezt nem felejtette el, és a külföldiek elleni támadások részben ezt szeretnék elérni – többé-kevésbé sikeresen, hiszen a külföldi aktorok, amennyire csak tehetik, kerülnek az országot. A szomálik számára azonban az Amnijat akciói csak az egyik potenciális veszélyforrást jelentik a klánharcok, az éhínség vagy a közlekedési szerencsétlenségek mellett. Olyan kockázatot, amelyet egy nagy bevételkel kecsegtető üzlet vagy az ősök földjén kezdett új élet reményében a legtöbben készek vállalni.⁸⁷

Az említett klánharcok palettája meglehetősen széles. Legtöbbjük nem mutat túl a helyi jelentőségű torzsalkodáson, aminek nincsenek távlati következményei. Néhány konfliktus azonban középtávon közel akkora fenyegetést jelenthet a szomáli államépítés számára, mint az al-Sabáb milíciái. Ennek gyökerei részben a 2000-es években kialakított föderális struktúrában keresendők, amely lehetőséget ad az autonóm szövetségi államok kialakítására az egyes régiók egyesülésével. Ez azonban a legtöbb esetben konfliktusokhoz vezet a szereplők között, mert a Sziad Barre idejében kialakított tartományi határok nem esnek – sokszor nem is eshetnek – egybe a klánhatárokkal. Ilyen a már többször említett vetélkedés Garove és Hargéza között, amelynek középpontjában – túl az eltérő klán hovatartozáson – újabban a frissen megalakított autonóm államalakulat, Katumo áll. A feltételezések szerint a térség komoly olajkészleteket rejt, amelyre mindkét fél igényt tart, nem sokat törődve a területen lakók saját akaratával.⁸⁸ 2013–2014 folyamán a helyzet többször eszkalálódott a különféle fegyveres csoportok közti nyílt összecsapássá, ami miatt ideiglenesen az olajcégeknél is fel kellett függeszteniük a kutatást.⁸⁹ Hasonlóan feszült helyzet alakult ki Dél-Szomáliában a Dzsúba mentén felszabadított területek kapcsán, ahol a különféle politikai csoportok eltérő koncepció alapján akarnak megalapítani szövetségi államokat – ugyanazokból a tartományokból. Bár 2014 végére a helyzet némiképp rendeződni látszott, a Dzsúbai Átmeneti Adminisztráció, illetve a Délnyugati Állam közötti kompetencia-megosztást továbbra sem sikerült kellő egyértelműséggel rendezni.⁹⁰ A korábbi évek és általában a szomáliai belpolitika tükrében ezek a konfliktusok nem fognak rövid távon megoldódni, és a következő időszakban is jelen lesznek Afrika szarván.

Tartósnak tűnő, egyértelmű sikert a biztonsági szektor egy eleme kapcsán említhetünk meg, ez pedig a kalózkodás visszaszorítása. A 2008–2011 közötti kritikus időszak után a nemzetközi flottajelenlétnek, a hajózási vállalatok által alkalmazott biztonsági személyzetnek, illetve a pontföldi erők tisztogató akcióinak együttes eredményeképpen a kalóztámadások száma jelentősen visszaesett, és a kalózoknak gyakorlatilag egyetlen nagyobb hajót sem sikerült eltéríteniük. Különösen Garove erőfeszítései érdemelnek említést, mert ez jól mutatja a szárazföldi helyzet konszolidálódását: az Egyesült Arab Emírségek pénzügyi támogatásával kiképzett Pontföldi Tengerészeti Rendőri Erők (PMPF) a kalózok több központját is elfoglalták, ami a korábbi tüneti kezelés helyett az első lépés volt a jelenség

87 Ezt jól mutatják a diaszpóra hazatérő tagjai, akik kiváló egzisztenciát építettek külföldön, mégis vállalják a hazatérés kockázatát. Interjúk hazatérőkkel, 2014. január, Mogadishu.

88 Lásd *SSC conflict in Somalia evolving into "Congo" style war for resources*. *khatumo.net*, 2013. 04. 09.

89 *Genel Energy to Resumes Oil Exploration Operations*. *somalilandpress.com*, 2013. 11. 20.

90 *Somalia: Jubaland, Southwest State sign MoU*. *garoweonline.com*, 2014. 12. 30.

gyökereinek felszámolására.⁹¹ Bár az elemzők arra figyelmeztetnek, hogy a kalózok műveleti képességei részben megmaradtak, és csak az éberség csökkenésére várnak, egyelőre nem fenyeget a somáli kalózok új aranykorának beköszönte.⁹²

Az FGS szerepe a biztonsági helyzet alakulásában

Óhatatlanul felmerül az a kérdés, hogy maga a központi kormány miként volt képes hozzájárulni a lassú konszolidációhoz, a terrorellenes küzdelemhez vagy az al-Sabáb elleni offenzívához, egyáltalán: milyen képességekkel rendelkezik a biztonsági szektor.

Az AMISOM offenzívája kapcsán már láthattuk, hogy az erőfeszítések zöme a külföldi békefenntartókra hárul, az SNA önmagában továbbra sem képes eredményesen felvenni a küzdelmet a felkelőkkel szemben. Elsősorban nem arról van szó, hogy a kormányerők ne rendelkeznének jól képzett harcosokkal, hanem inkább arról, hogy az SNA jelenlegi struktúrája, háttere egész egyszerűen nem alkalmas arra, hogy reguláris erőként működjön.

A somáli nemzeti hadsereg az Átmeneti Szövetségi Kormány oldalán a különféle klánmilíciákból nőtt ki. Annak elvégzésére, hogy valóban ütőképes haderőt hozzon létre Mogadishu számára, az EU vállalkozott, amikor 2010-ben elindította az EUTM Somalia missziót. Az elmúlt öt évben több mint 4000 somáli katona esett át kiképzésen, akiket az új somáli haderő magvának szántak.⁹³ Az EU az egyéni kiképzésen túl igyekezett alakulatokba, századokba és zászlóaljakra szervezni a somálikat, s megteremtteni a csapatkohéziót, hogy azok valódi katonai egységként harcolhassanak a csatamezőn. A 2011-es mogadishui harcokban ennek mutatkoztak is eredményei: a Bakara piac körüli összecsapásokban bevetett mintegy 800 somáli derekasan helytállt annak ellenére, hogy sok embert – félszáz halottat és kétszáz sebesültet – vesztek.⁹⁴ Mindebben nagy szerepe volt a 2010 októberében hivatalba lépő Mohamed Abdullah Mohamed Farmajo miniszterelnöknek, az elmúlt öt év egyik letehetségesebb és legkarizmatikusabb kormányfőjének is, aki komoly lépéseket tett a professzionális haderő megteremtése érdekében. Farmajo személyesen felügyelte, hogy a hadsereg tagjai végre megkapják fizetésüket, és ne illegális ellenőrzőpontok felállításából, illetve rablásból kelljen eltartaniuk magukat. Ugyanakkor a biztonsági erők tagjai számára biometrikus nyilvántartási rendszert vezetett be, hogy valóban csak azok kapjanak zsoldot, akik az SNA kötelékébe tartoznak.⁹⁵ A korábbi gyakorlattal ellentétben, amikor is a harcosok éjszakára egész egyszerűen hazamentek, a katonákat barakkokba szállásolták el, fegyvereikről pedig központilag gondoskodtak annak megakadályozására, hogy azokat eladják a feketepiacon.⁹⁶

A kezdeti ígéretes lépések lendületét azonban hamar megtörte a belpolitikai és klánküzdelem. Farmajót 2011 nyarán máig tisztázatlan okokból menesztették, utódai pedig a közelgő választások árnyékában nem sokat törődtek az SNA sorsával. Így a 2010–2011

91 Puntland Marine Police Force Enter Eyl. *somaliareport.com*, 2012. 03. 02.

92 Analyst, industry officials warn on possible resurgence of Somali piracy. *hiiraan.com*, 2014. 10. 08.

93 EUTM Somalia. *eeas.europa.eu*, 2014. október.

94 Interjú az EKSZ egyik munkatársával, 2011. október, Brüsszel. A kiképzésről lásd még: Besenyő János: Magyar békefenntartók Afrikában. Budapest, 2013, KNBSZ Tudományos Tanácsa, 436–451. o.

95 TFG Forces Receives First Salary Since March. *somaliareport.com*, 2011. 06. 27.

96 Interjú az ENSZ egyik munkatársával, 2014. január, Nairobi.

során elért eredmények jó része kárba veszett: egyetlen somáli sem teszi kockára az életét az al-Sabáb elleni harcban, ha még fizetést se kap cserébe. Az SNA „alakulatainak” a többsége visszavedlett klánmilíciává, és ez a sorsa az EU és az AMISOM kiképzéseiről kikerülő harcosok zömének is. És ez még a jobbik eset – egyes híresztelések szerint ugyanis sokuk később a dzsihadisták kötelékeiben tűnik fel.⁹⁷ Az elmaradó fizetések, a megfelelő központi parancsnokság és irányítás (C2), valamint a képzett tiszthelyettesi és tisztí réteg hiánya jelentősen gyengíti az SNA morálját és ütőképességét⁹⁸ – nem beszélve a már említett alakulatok közti fegyveres összecsapásokról. Az érem másik oldala, hogy az SNA általában képes kiegészítő feladatkörben tevékenykedni az AMISOM erői mellett: mivel az afrikai békefenntartók szektorokra osztva harcolnak, viszonylag könnyen hozzájuk lehet rendelni egy-egy, a kormányerők egyenruhájába bújtatott helyi klánmilíciát. Ők jelentős helyismerettel rendelkeznek és bírják a lakosság támogatását, ezenkívül azt is szimbolizálni hivatottak, hogy egy somáli művelet zajlik, nem pedig külföldi megszállók tevékenysége. Az sem utolsó szempont, hogy ezáltal a támadásokban elszenvedett emberveszteségek is megoszlanak a somáli katonák és az AMISOM erői között. A milíciák hatékonysága azonban radikálisan csökken, amint megszűnik a mögöttük levő AU-támogatás. Sőt, alkalmazásuk gyakran kontraproduktívvá válik, ha az egyes csoportokat más klánok területén vetik be.

Igy összességében leszögezhetjük, hogy maga az SNA egyelőre meglehetősen korlátozott mértékben képes hozzájárulni az ország biztonságához, sőt esetenként inkább gyengíti azt. Hasonló a helyzet a rendőri erővel is, amelyeknek a kiképzése vontatottan halad, fenntartásuk pedig alapvető kihívásokkal küzd. Az FGS rendelkezésére lényegében csak két olyan fegyveres szervezet áll, amely viszonylag hatékony erőt képvisel. Az egyik a már korábban említett titkosszolgálati szerv, a NISA, amelynek állománya elsősorban Mogadishuban igyekszik megfékezni az al-Sabáb terrorvételemességét. A másik a CIA és az amerikai különleges erők által kiképzett kommandós egység, az Alpha Group, amely már számos terrortámadás felszámolásában bizonyította rátermettségét. A mogadishui repülőtéren állomásozó, néhány száz fős alakulatról nem sokat lehet tudni. Mivel ez az egyetlen olyan harcoló egység az FGS ellenőrzése alatt, amely nemzetközi összehasonlításban is megállja a helyét, egyes híresztelések szerint ez lehet az újjászervezett SNA alapja.⁹⁹ Egyelőre azonban az Alpha Group alacsony létszáma nem teszi lehetővé, hogy áttörést érjen el az al-Sabáb elleni küzdelemben. Az egyes autonóm szövetségi államok – mint Puntföld – szintén próbálkoznak saját fegyveres erők kialakításával, amelyek már nemcsak nevükben, hanem képességeikben is túlmutatnak egy jól felszerelt klánmilícián. Ezek közül azonban lényegében csak a már korábban bemutatott PMPF érdemel említést – ráadásul ezek az alakulatok nem tartoznak az FGS ellenőrzése alá.

Lezárásként megállapíthatjuk, hogy maga a somáli szövetségi kormány a biztonság terén az elmúlt években csekély eredményeket tudott felmutatni. Az alapvető konszolidáció még regnálása előtt, 2011–2012 során megtörtént. Az azóta elért sikerek jórészt az AMISOM offenzívájának köszönhetőek, amelyben az SNA csak statisztaszerepet játszott.

97 Ugandan soldiers serving with the AMISOM trained Al-Shabaab fighters. *hiiraan.com*, 2014. 04. 16.

98 Somalia Progresses in Rebuilding Armed Forces, but Challenges Remain. *hiiraan.com*, 2013. 04. 18.

99 Gannon, Derek: Somalia's Got a New Commando Squad. *hiiraan.com*, 2014. 07. 18.

A somáli fegyveres erők továbbra sem rendelkeznek azokkal az alapvető elemekkel (rendszeres fizetés, megfelelő irányítási rendszer, betartatott katonai szabályzók és fegyelem, képzett tiszthelyettesi és tiszti réteg, koherens alakulatok, felszerelés), amelyek egy reguláris hadsereg alapját adnák. Ebben a kormányzat és az elnök felelőssége egyértelmű, mivel erőforrásaik zömét a belpolitikai küzdelem köti le. Mogadishu számára alapvetően kényelmes helyzet, hogy a hadseregre fordítandó összeg a korrupció útvesztőin keresztül a Hasszan Mohamudot támogató klánokhoz és vezetőikhez kerül, miközben a donorok finanszírozzák az afrikai békefenntartók al-Sabáb elleni műveleteit. Egyes szakértők arra is felhívják a figyelmet, hogy a jelenlegi rossz modell megváltoztatása az AMISOM-ban részt vevő államoknak, katonáknak sem érdeke: egy kenyai, ugandai, burundi békefenntartó havi fizetése 1200 dollár, miközben országaikban az egy főre eső éves GDP 250 és 1200 dollár közé esik.¹⁰⁰ Még akkor is, ha ennek egy része állítólag eltűnik parancsnokaik zsebében,¹⁰¹ ez alapvetően jövedelmező, bár nem veszélytelen üzlet a számukra, amelynek fenntartásában egytől egyig érdekeltek. Ezzel szemben a somáli katonák 50-150 dollárt keresnek havonta – legalábbis hivatalosan. Nem véletlen, hogy többen felvetik, ha az SNA erői az AMISOM-éhoz közelítő fizetéseket kapnának, valószínűleg jelentősen növekedne harci moráljuk, fegyelmük és ütőképességük, és sokat javulna a somáli kormányerők regularizációja, gyorsan szükségtelessé téve a külső jelenlétet, de legalábbis annak jelenlegi mértékét.¹⁰²

Mohamud kormánya – bár ez a támadások számából nem, csak azok körülményeiből és a rájuk adott válaszokból látszik – komolyabb eredményt csak a terrorellenes küzdelemben ért el: a NISA szakértelme sokat javul az elmúlt két évben, illetve az Alpha Group-pal egy valóban ütőképes különleges alakulatot sikerült létrehozniuk. Ez azonban egyelőre csak taktikai siker, és nem pótolja a biztonsági szektor gyökeres átalakítását, ennek hiányában ugyanis a stabilitás megteremtéséhez Szomália továbbra is rá lesz szorulva a külső segítségre.

A hatpilléres politika egyéb elemeinek helyzete (2012–2014)

Bár Afrika szarván az elmúlt két évben is szinte minden a biztonsági helyzet javítása és a stabilitás megteremtése körül forgott, ettől nem függetlenül a hatpilléres politika egyéb elemeinek megvalósítására is történt több-kevesebb erőfeszítés. Rosszabb esetben pedig tanúi lehettünk olyan eseményeknek, amelyek éppen azt mutatták, hogy Hasszan Mohamud sem tud vagy akar kitörni a somáli belpolitika hagyományos keretei közül, ami jelentősen rontotta a kormányzat hitelét, és aláásta a még alapvetően pozitív cselekvéseket is. Ahogy tanulmányunk bevezetőjében írtuk, a szereplők jó része alapvetően csalódott az elnök és az FGS eddigi teljesítményében.¹⁰³ Bár Mohamud tevékenységét mindenképp irreális várakozások előzték meg, az államfő felelőssége is megmutatkozik bizonyos erőfeszítések kudarcában, egyes nem működő modellek erőltetésében.

100 GDP per Capita – World Bank. *data.worldbank.org*, 2015. 01.

101 UPDF Somalia troops not paid for six months. *hiiraan.com*, 2014. 08. 20.

102 AMISOM must Leave Somalia Before 'Mission Creep' Sets In. *hiiraan.com*, 2014. 03. 11.

103 Moallim, Abdullahi: Somalia: Five Reasons to remove President Hassan from Post. *garoweonline.com*, 2014. 06. 06.

Az első és a negyedik pillér: stabilitás, kormányzat, szolgáltatások

Az FGS legnagyobb kudarca valószínűleg a továbbra is kétségbeejtően gyenge kormányzati teljesítmény, a burjánzó korrupció, az elitek minden más szempontot felülíró viszálya a pozíciók, az erőforrások és a hatalom megszerzéséért saját klánjaikon belül és kívül, valamint ezek eredőjeként a központi szervezetbe vetett állampolgári bizalom teljes hiánya – nem beszélve a külső donorok már említett frusztrációjáról és csalódottságáról.

A somáli elit továbbra sem lépett túl az elmúlt fél évszázadban többször is nemzeti katasztrófához vezető gyakorlaton, amit a tanulmány címe „nomád klánállamként” foglal össze. Afrika szarván ugyanis továbbra is egy, a modern állameszménytől meglehetősen eltérő nomád klánállam kiépítése folyik, amelybe ráadásul olyan, ennek ellentmondó ideológiai elemek keveredtek, mint a szalafita tanok vagy a nyugati demokratikus alapelvek. Mint írtuk, a nyugati donorok valamikor az ezredforduló tájékán – jobb híján – beleegyeztek ennek a saját hibridnek a támogatásába – ennek lett látványos megnyilvánulása például a 4,5-es modell. Egy ideig úgy tűnt, hogy ez az eszmény valóban működőképes lehet, amit mutatott a 2000 és 2012 közötti lassú, zsákutcáktól sem mentes építkezés, amely végül elvezetett az FGS létrehozásához. A külső hatalmak azonban több tényezőt sem vettek figyelembe az építkezés során. Először is nem sikerült tisztázni, hogy a 4,5-es formula alapján vezető pozícióba kerülő vezetők mögött valóban vannak-e klánok, és hogy önmagukon kívül képviselnek-e bárkit is. Az 1991-es állami összeomlás ugyanis nem hagyta érintetlenül magát a társadalomszerkezetet sem, és sok helyen jelentősen gyengítette a hagyományos struktúrákat. Ez egyes területeken együtt járt a klánvezetők befolyásának és a *herbe* vetett bizalomnak a gyengülésével, ami megnyitotta a terepet a szalafita ideológia térnyerésének. Különösen súlyos probléma ez a fiatal generáció esetében, amelyben, mint láttuk, elsöprő erejű a radikális tanok térnyerése: még a legoptimistább szakértők is elismerik, hogy az al-Sabáb – véleményük szerint küszöbön álló – összeomlása után is hosszú időre lesz szükség az általuk képviselt eszmék kigyomlálására a társadalomból.¹⁰⁴ Így, miközben a negyvenes, ötvenes éveiben járó elit – gyökereihez hűen – továbbra is a klánok alapján közelít a probléma megoldásához, ez nem mondható el automatikusan a következő generációról, amelynek a tagjai sok esetben már belefáradtak a klánok közti harcba.

A másik probléma, hogy a látszólag a klánok közti egyenlőség alapján felálló rendszer valójában nem tudta megakadályozni a havije klán dominanciáját, és a szövetségi kormány, valamint az állami posztok jelentős része az ő ellenőrzésük alá került. Így a darod és rahanvejn csoportok továbbra is azért küzdenek, hogy megtörjék ezt a túlhatalmat. Nem véletlen, hogy egyre többen a klánföderalizmusban látják a somáli államépítés legfőbb akadályát.¹⁰⁵

Hasonló problémákat vet fel a szalafita ideológia térnyerése is a felsőbb politikai körökben. Ez ugyanis ahelyett, hogy egységes platformra terelné az ellentétes klánba tartozókat, valójában csak mélyíti az egyes csoportok közti ellentétet. A Damul Dzsadid ugyanis, amennyire ezt tudni lehet, döntő mértékben szintén a havijék szervezete.¹⁰⁶ Ugyanakkor

104 Al-Shabaab 'disintegrating' after airstrikes, defections. *hiiraan.com*, 2015. 01. 06.

105 Uluso, Mohamed: Clan Federalism: The Worst option for Statebuilding in Somalia. *hiiraan.com*, 2014. 10. 01.

106 Interjú az ENSZ egyik munkatársával, 2014. január, Nairobi.

az al-Sabábnak a központi kormányok által elhanyagolt, a hatalomtól távol tartott klánok – elsősorban a rahanvejn – között van a legnagyobb támogatottsága.¹⁰⁷

A fentebb bemutatott belpolitikai viszályok rendkívüli módon rombolják a kormányzás hatékonyságát. Az FGS elmúlt két éve e tekintetben lényegében nem szólt másról, mint a különböző frakciók közti szakadatlan küzdelemről. Ennek intenzitását jól mutatja, hogy Mohamud eddig két miniszterelnökétől szabadult meg – nem éppen nyugodt körülmények között. A probléma forrása a pletykák szerint minden esetben az volt, hogy a kormányfők át akarták alakítani kabinetjüket, amelyekben az elnök embereinek pozíciója gyengült volna. Mohamud mindkét esetben a parlamentet használta fel, hogy távozásra bírja a miniszterelnököket. Abdi Farah Sirdon 2013 decemberében, egyhónapos huzavona után vesztette el pozícióját az ellene megszavazott bizalmatlansági indítvány következtében.¹⁰⁸ A 2014 januárjában Abdiveli Ahmed vezetésével felálló új kabinet rekordlétszámú lett, a miniszterhelyetteseket is beleértve 55 pozícióval.¹⁰⁹ Ez komoly visszalépést jelentett a korábban technokrata jelleggel felálló tízfős kormányhoz képest, amelynek létrehozása is sokáig késlekedett, mivel Mohamud kevesellte benne a hozzá hű képviselők számát.¹¹⁰ A hivatalos indoklás szerint a létszámnövelésre azért volt szükség, hogy több klánt tudjanak bevonni a kormányzásba, egyesek szerint azonban a fő cél a Damul Dzsadid befolyásának növelése volt.¹¹¹ Ezt igazolta az is, hogy az elnök erős emberének számító Abdikarim Huszsein Guled megtarthatta nemzetbiztonsági miniszteri posztját, miközben 2013 során a biztonsági helyzet látványosan gyengült, ugyanakkor a külügyi tárcát rendkívül sikeresen irányító Favzia Juszuf Hadzi Áden nem kapott helyet az új kabinetben. Abdiveli Ahmed kormányát azért is sok támadás érte, hogy számos átfedés alakult ki a tárcák között, illetve megsokszorozódott a kormány fenntartásának költsége. Problémákat vetett fel, hogy az 55 kabinetttagból 35-en egyben képviselői posztot is betöltöttek a parlamentben, márpedig a 275 fős országgyűlés esetén ez már jelentős arány, és a miniszterek könnyen játszhatták a mérleg nyelvét – például amikor a kormánytagok megválasztásáról, juttatásáról vagy a tárcák költségvetéséről szavaztak.¹¹²

A gigantikus méretű új kabinetnek sem sikerült azonban csökkenteni a belpolitikai viszályokat, sőt 2014-ben már érezhetően nőtt az elégedetlenség Mohamuddal és a kormánnyal szemben. Májusban az elnök éppen csak átvészelte a képviselők egy részének kezdeményezését, akik bizalmatlansági indítványt nyújtottak be ellene.¹¹³ Mindezek ellenére sikerült úgy manővereznie a kulisszák mögött, hogy megtarthatta hatalmát. Sőt 2014 őszére, úgy tűnik, még meg is erősítette. Október végén ugyanis – nem egész egy év után – kitört a viszály az államfő és a miniszterelnök között. Az ok állítólag ugyanaz volt, mint Sirdon esetében: Abdiveli Ahmed Mohamud bejegyzése nélkül akarta átalakítani a kabinetet, amelynek során az elnök egyik fontos bizalmasa, Farah Sejk Abdulkadir – a Damul

107 Marsai Viktor – Hettyey András: *Szomália – állami összeomlás és konszolidációs kísérletek Afrika szarván*. Pécs, 2013, Publikon, 92–93. o.

108 *After Prime Minister's Ouster, Somalia Political Divisions Persist*. *hiiraan.com*, 2014. 12. 04.

109 *Somali president accepts new cabinet*. *hiiraan.com*, 2014. 01. 17.

110 *PM Shirdon appoints small cabinet consisting of President Hassan allies*. *garoweonline.com*, 2012. 11. 04.

111 *Interjú az ENSZ egyik munkatársával*, 2014. január, Nairobi.

112 *New Somali Cabinet Faces Criticism Over Size, Competency*. *hiiraan.com*, 2014. 01. 24.

113 *Somali legislators call on the president to resign*. *shabelle.net*, 2014. 05. 05.

Dzsadid egyik prominens tagja – elvesztette volna tárcáját.¹¹⁴ A két hónapig tartó kötélhúzás, amely végül Abdiveli bukásával végződött, tovább erodálta a központi kormányzat tekintélyét. A somáli lakosság és a nemzetközi szereplők értetlenkedve figyelték, hogy miközben a vidéki területeken humanitárius katasztrófa fenyeget, és az al-Sabáb blokádja miatt százazrek éheznek, a fővárosban pedig rendszeresek a dzsihadisták merényletei, a somáli elit ismét belesüpped a belpolitikai izzapbirkózás mocsarába. A válság egyetlen pozitív aspektusa az volt, hogy mindezt legalább sikerült erőszak nélkül megoldani, és mind Sirdont, mind Ahmedet többé-kevésbé alkotmányos keretek között, erőszak nélkül bírták távozásra. A demokratikus normák felé tett eme üdvözlendő lépések azonban eltörpülnek a tény mellett, hogy az elnöknek és az FGS-nek a folytonos belső küzdelem mellett alig maradt energiája tényleges feladatára, a kormányzásra.

Óriási csalódást jelentett a korrupció elleni hatékony fellépés elmaradása. Szomália Hasszan Mohamud alatt is a világ egyik legkorruptabb állama maradt, aminek a tényét számos nagy botrány erősítette meg. Ezek közül a legsúlyosabb a Központi Bank rövid ideig regnáló elnök asszonyának, Juszur Abrarnak a lemondása volt, aki a Citigrouptól került a legfőbb somáli monetáris szerv élére. Abrar alig hét hét után vált meg hivatalától, majd azonnal külföldre menekült, mivel állítólag többször is halálosan megfenyegették. Nyílt levelében arról panaszkodott Hasszan Mohamudnak, hogy munkába állása első napjától kezdve törvénytelen kifizetések és pénzügyi műveletek sorára akarták rákényszeríteni, amelyek ellentétesek voltak a somáli nép érdekeivel.¹¹⁵ Az elnök asszony gyors bukása, valamint a kiszivárgó korrupciós jelentések alapjaiban rengették meg a donorok bizalmát az új somáli kormányzatban. A korrupció ténye természetesen korábban is nyílt titok volt, de az, hogy annak mértéke nem csökkent a „két Saríf” időszakához képest, sokakat kiábrándított Mohamudból. Egy 2014-es jelentés szerint az Egyesült Arab Emírségek által 2013-ban Szomáliának juttatott 48 millió dolláros segélyből egyetlen dollár sem jelent meg a Központi Bank számláin, hasonlóan az Irán által adott 20 millió dollárhoz. A katari kormány adományának, 25 millió dollárnak csupán egyötöde követhető nyomon a költségvetésben. Ahogy a jelentés készítője, Abdirazak Fartag – aki korábban a közpénzeket ellenőrző biztosság vezetőjeként tevékenykedett és vívott ki hírnevet korrupcióellenes küzdelmével – nyilatkozta, „A somáli Központi Bank sokkal inkább hasonlít egy ATM-hez, mint egy közpénzeket felügyelő intézményhez.”¹¹⁶ Ezzel összhangban áll az SEMG 2014-es jelentése is, amely szerint a Központi Bank kifizetéseinek 70-75%-a megy el magáncélokra, ami nagyjából megegyezik a költségvetésben is megfigyelhető 70-80%-os aránnyal. Ehhez képest az FGS legfőbb bevételi forrásának, a somáli kikötőből beszedhető vámoknak, adóknak, bérleti díjaknak „csupán” 30-35%-a tűnik el a korrupció útvesztőiben.¹¹⁷ Komoly aggodalomra ad okot, hogy egyes források szerint a pénz egy része az al-Sabábhöz vándorol.¹¹⁸

114 President Hassan calls PM's cabinet reshuffle 'unconstitutional'. *garoweonline.com*, 2014. 10. 24.

115 Somalia central bank governor resigns after seven weeks. *hiiraan.com*, 2013. 11. 02.

116 Warah, Rasna: How Somalia aid cash funds Al-Shabaab. *hiiraan.com*, 2014. 03. 03.

117 Report of the Monitoring Group on Somalia and Eritrea pursuant to Security Council Resolution 2111 (2013): Somalia. *un.org*, 2014. 10. 23., 9. o.

118 Warah, Rasna: How Somalia aid cash funds Al-Shabaab. *hiiraan.com*, 2014. 03. 03.

A botrányok nem maradtak következmények nélkül. 2014 januárjában a nairobi diplomataik között tapintható volt a feszültség az FGS viselkedése miatt, és több állam is a segélyek befagyasztása mellett döntött.¹¹⁹ Norvégia, Mogadishu egyik legnagyobb donora már decemberben felfüggesztette a kifizetéseket.¹²⁰ A mély bizalmi válságot jól mutatta, hogy még Törökország is leállította rövid időre a segélyeket, amely pedig nem sokat foglalkozott azzal, mit csinálnak a somálik az általa adott összegekkel, és az új kormány talán legfontosabb külső támogatója lett.¹²¹

A legnagyobb érvágást Mogadishu számára azonban az jelentette, hogy elesett azoktól az összegektől, amelyeket az EU által rendezett 2013. őszi donorkonferencián ajánlottak fel a számára. A 2,4 milliárd dollárnyi összeg lehívása a botrányok hatására nem vagy alig indult meg, mivel a felajánlók megszigorították a kritériumokat, és olyan feltételekhez kötötték a kifizetéseket, amelyeket az FGS egyelőre nem tudott teljesíteni.¹²² Bár a donorokat emiatt sok kritika érte, érthető, hogy a külföldi támogatók nem szeretnék egy lyukas zsákba önteni a pénzüket, különösen, ha annak egy része az al-Sabábhoz áramlik.

Mohamud hitelét az is rontotta, hogy a híresztelések szerint ő maga is komoly összegekre tett szert az elmúlt években, és a somáli újjáépítésben számos, a személyéhez köthető vállalkozás kapott szerepet. Ez nem illett bele a 2012-es megválasztásakor róla alkotott képbe.¹²³

A kormányzatot megrázó különféle botrányokat még hosszan lehetne sorolni, ám területi okokból most rátérünk annak bemutatására, mit sikerült elérnie az FGS-nek a kormányzás és a közszolgáltatások fejlesztése terén.

A modern közszolgáltatások kiépítésének egyik legnagyobb akadálya, hogy az országban nincsenek olyan képzett szakemberek, akikre az FGS támaszkodhatna. Mint láttuk, az országnak 55 minisztere és miniszterhelyettese van, de alig találunk olyan középvezetőket vagy egyszerű hivatalnokokat, akik rendelkezéseiket végrehajtánák. Ugyanezzel találkozunk az egészségügyben vagy az oktatásban: az elmúlt években több kiválóan képzett professzor vagy orvos tért haza a diaszpórából, hogy segítse az újjáépítést (és cserébe lecsípijen egy kicsit az országba érkező fejlesztési segélyekből), de nincsenek nővérek, háziorvosok, általános iskolai tanárok, hogy az elemi feladatokat elvégezzék. Az országban már egy teljes generáció nőtt fel anélkül, hogy megtapasztalta volna, mit is jelent az államiság, és az ehhez szükséges szakértelem jó része egész egyszerűen kiveszett a társadalomból. Ahhoz, hogy ebben változás álljon be, a külföldiek által folytatott jelenlegi képzési tevékenységek édeskevesek. Ennek oka egyszerű: Szomáliát a legtöbben ma is túl veszélyesnek tartják, hogy ott vezessenek tréningeket, így a kurzusok külföldön folynak, költségesek, és legfeljebb néhány közép- vagy felsővezető jut ki rájuk, akiknek hazatérve legnagyobb jó szándékuk mellett is olyan kollégákkal kellene együtt dolgozniuk, akiknek ehhez nincs meg a megfelelő képzettsége. Az országban ezrével kellene képezni a közszolgákat, tanárokat, nővéreket – de ehhez több száz külföldi oktatóra lenne szükség, mert Szomáliában húsz

119 Interjú az egyik EU-tagállam diplomatájával, 2014. január, Nairobi.

120 Warah, Rasna: i. m.

121 Jorgic, Drazen – Karadeniz, Tulay: *Biggest donor Turkey stops direct budget support to Somalia*. *hiiraan.com*, 2014. 02. 13.

122 Hearn, Sarah – Zimmerman, Thomas: *A New Deal for Somalia? The Somali Compact and its Implications for Peacebuilding*. Center on International Cooperation, 2014. július.

123 Moallim, Abdullahi: *Somalia: Five Reasons to remove President Hassan from Post*. *garoweonline.com*, 2014. 06. 06.

év polgárháború után nincsenek meg hozzá a szükséges képességek és tudás. Maga az EU által meghirdetett New Deal és a többi fejlesztési támogatás is ilyen képességfejlesztéseket és kapacitásépítést támogatna. Az előbb bemutatott probléma miatt viszont kizárólag külföldi partnerek részvételével, akik biztosítanak a megfelelő szakértelmet és transzpareniciát, megakadályozandó a már bemutatott korrupció túlbujánzását. Ezzel viszont a kör lényegében bezárul, mert nagyon kevés olyan szervezet, ország van, amely a jelenlegi katasztrofális biztonsági körülmények között vállalkozik ilyen projektekre.¹²⁴ Így maradnak a rögtönzések, a félmegoldások, és – nem függetlenül a felső vezetésben tapasztalható állapotoktól – az, hogy az inkompetens közszolgák fő célja saját egyéni jólétük, megélhetésük biztosítása marad. A futó projektek fenntarthatósága kérdéses, csakúgy, mint hatásuk és végeredményük.

Az oktatási rendszer kiépítésére tett erőfeszítéseket az UNICEF által támogatott, úgynevezett „Go 2 school” („Menj iskolába”) program gyűjtötte egy ernyő alá. A 6 és 18 év közötti somáli gyerekek körülbelül 4,4 milliós táborának ugyanis alig 42 százaléka járt valamiféle oktatási intézménybe¹²⁵ – ráadásul ezek jó része a szalafita tanok által megfertőzött Korán-iskola volt. A Go 2 school célja, hogy egymillió somáli gyereket tereljen be egy ingyenes állami oktatási rendszerbe. Az eddigi eredmények azonban korlátozottak: a kezdeményezésnek néhány tízezer kisdíákot sikerült elérnie.¹²⁶ Ráadásul az eltűnő pénzek, a képzett tanárok hiánya, valamint az al-Sabáb állandó fenyegetései alapjaiban veszélyeztetik a program létét. A nemzetközi szervezetek az ország jelentős részét továbbra sem érik el, így nincs esély valóban átfogó tevékenységre.

Az új kormány elkezdte az Afrika szarván korábban szinte ismeretlennek számító állami adószedést is. Ennek egyik fontos előfeltételeként igyekeztek eltávolítani a Mogadishuban található illegális ellenőrzőpontokat, amelyeknél az azokat megszálló milíciák megadóztatták az áthaladó forgalmat.¹²⁷ Bár a korábbi időszakokhoz képest sikerült jelentősen csökkenteni a számukat, egyes külső kerületekben nem tudták teljesen felszámolni őket, nem beszélve arról, hogy esetenként az SNA egységei – vagy legalábbis az ő egyenruhájukat viselő személyek – maguk is szerepet vállaltak a törvénytelen pénzgyűjtésben.¹²⁸ Mindezek és a bujázó korrupció tükrében nem csodálkozhatunk rajta, hogy az adószedők rövid időn belül a somáli társadalom leggyűlöltebb rétegévé váltak. „Úgy néznek rám, mint egy útonállóra, és egyáltalán nem akarnak fizetni” – nyilatkozta egyikük.¹²⁹ Az adószedők a fővárosban tevékenykedő különböző árusokat adóztatják, napi 25 dollárcent körüli összeget beszedve tőlük. Egyesek szerint a díj annak is függvénye, milyen korruptak az egyes hivatalnokok, és mennyire dolgoznak saját zsebre. A 2012–2013-as bizonytalan kezdetek után 2014-re az adószedés intézménye megerősödött. Mivel két év alatt 25 adószedővel végeztek – a testület összesen 130 emberből áll –, a fináncokat ma már fegyveresek kísé-

124 Interjúk különféle somáli oktatási szakemberekkel, 2014. január, Mogadishu.

125 Go-2-School Initiative 2013-16. Educating for Resilience. *unicef.org*, 2013. 1.

126 Free Education Lures Somali Children From Streets. *hiiraan.com*, 2014. 02. 07.

127 "In the era of illegal checkpoints is over and unacceptable." *shabelle.net*, 2012. 12. 10.

128 SOMALIA: Minister Dhuhulow briefs the media and the public on the government development. *raxanreeb.com*, 2014. 11. 30.

129 A new, dangerous job in Mogadishu: tax collector. *hiiraan.com*, 2013. 07. 29.

rik.¹³⁰ A lassú építkezést mutatja, hogy a 2013-as 54 millióról 2014-ben 130 millió dollárra növekedett a vámok és adóbevételek mennyisége a költségvetésben. Tekintettel arra, hogy az FGS büdzséjének bevételi oldala alig több 200 millió dollárnál, ez fontos előrelépésnek tűnik.¹³¹ Mindebben fontos szerepet játszik a mogadishui kikötő, amely a központi kormány fő bevételi forrása. Miután külső segítséggel megtisztították a roncsoktól és ismét hajózhatóvá tették, a kikötő havonta több millió dollárral járul hozzá a költségvetéshez – még úgy is, hogy a becslések szerint bevételeinek harmada a korrupció útvesztőiben tűnik el.¹³²

A mogadishui kikötőn kívül az FGS külső partnerei több infrastrukturális projektet is támogattak. A főváros néhány utcája napelemes akkumulátorokkal működő közvilágítást kapott,¹³³ s fontos fejlesztések történtek az Aden Adde Nemzetközi Repülőtéren is.¹³⁴ 2014 októberében a kormányzat két évtized után egy másik közszolgáltatást indított újra, a postát.¹³⁵ Ennek előkészítéseképpen az év januárjában a benadiri önkormányzat megkezdte az utcahálózat újbóli feltérképezését és a házsámok kiosztását a fővárosban és agglomerációjában. Az ingatlantulajdonosoknak két dollárt kellett fizetniük azért, hogy lakóhelyüket postai címmel lássák el.¹³⁶

Jóval kisebb előrelépések történtek az egészségügyben. A még 2012 előtt kiépült, lényegében az utcai harcok és a merényletek áldozatainak ellátására szakosodott – és korlátozott – mentőszolgálat a hozzá kapcsolódó kórházi infrastruktúrával változatlanul megmaradt, de ezen túlmenően nem sikerült javítani a szolgáltatás színvonalán. A lakosság többsége az alapvető orvosi ellátáshoz sem jut hozzá. Óriási hiány van képzett egészségügyi személyzetből a rendszer minden szegmensében. Az állapotokat jól jellemzi, hogy az országban 2012-ben mindössze egyetlen szemsebész dolgozott.¹³⁷ Az egészségügy terén ezért óriási feladat hárul a külföldi segélyszervezetek munkatársaira, és a betegek jelentős hányada csak az általuk nyújtott segítségre számíthat.

Komoly vitákat kelt az alkotmányozás és az úgynevezett *Vision 2016* helyzete. Bár az átmeneti periódus 2012-ben hivatalosan lezárult, a jelenlegi somáli politikai struktúra, beleértve az alkotmányt is, ideiglenes. 2012-ben az ország belső helyzete nem tette lehetővé, hogy valódi választásokat tartsanak a lakosság részvételével, mint ahogy azt sem, hogy tisztázzák a föderális berendezkedés pontos kereteit. Ezért egy kompromisszumos megoldás született, amelynek értelmében a parlamentet és az átmeneti alkotmányt egy ezerfős vének tanácsa fogadta el, illetve választotta meg a 4,5-ös formula alapján. Mindez – tekintettel az uralmon levő somáli elit ellenkezésére, valamint a donorok közti érdekellentétekre – valószínűleg az akkor elérhető maximum volt.¹³⁸ 2016-ban azonban már – túllépve a 4,5-ös formulán és a klánpolitizáláson – valódi választásokat szeretnének tartani, amihez elengedhetetlen a föderális struktúra feladat- és hatásköreit tisztázó állan-

130 Gunning down the taxmen of Somalia. *hiiraan.com*, 2014. 10. 20.

131 Somalia state budget to double spending in 2014. *hiiraan.com*, 2014. 03. 31.

132 Somalia looks to rickety port to rebuild threatened state. *hiiraan.com*, 2013. 10. 10.

133 Streetlights bring normality to Mogadishu. *hiiraan.com*, 2013. 05. 11.

134 Mogadishu airport gears up for management turnover. *hiiraan.com*, 2013. 09. 06.

135 Somalia's government launches postal service. *hiiraan.com*, 2014. 10. 14.

136 Mohamud, Osman: Somalia: New Street Signs and House Numbers to Improve Security, Convenience in Mogadishu. *sahabi.net*, 2014. 01. 30.

137 Right to Sight Trained Surgeon. *righttosight.com*, 2012. 06.

138 Lásd Marsai Viktor – Hettyey András: i. m. 126–136. o.

dó alkotmány, valamint a szövetségi tagállamok számának és határainak elfogadása. Ezt célozná a *Vision 2016*,¹³⁹ amelyről rengeteget beszélnek ugyan, de elérésére csak nagyon kevés konkrét lépés történt.¹⁴⁰ Mivel már csak alig másfél év van hátra a választásokig, és addig még egy referendumot is kellene tartani az új alkotmányról, a lemaradás lassan behozhatatlannak tűnik. Félő, hogy a szomáli politikusok – hasonlóan 2011–2012-höz – hatalmuk megőrzése érdekében kész tények elé akarják állítani a külső szereplőket, és a kapkodás következtében az új rendszer sem lesz mentes a strukturális problémáktól.

Összegezve a hatpilléres politika első és negyedik elemében elértetket, egyfajta lassú fejlődés vitathatatlan. Lépésről lépésre megindul bizonyos állami funkciók ellátása, mint az adószedés vagy a mogadishui kikötő működtetése. Ugyanakkor az FSG messze a várakozások alatt teljesített, és a futó projektek nagy része a külső donzorok tevékenységének köszönhető. A kormányzat erőfeszítései eddig nem álltak össze olyan kritikus tömegűvé, amely bizonyítaná a szomáli elit érettségét az előtte álló feladatok ellátására – igaz, egyelőre azt is sikerült elkerülni, hogy a belpolitikai küzdelem visszarántsa a teljes káoszba az országot, miként az többször is megtörtént az elmúlt évtizedekben. A veszély azonban nem múlt el, ezért hosszú távon a központi kormánynak jóval több eredményt kell felmutatnia. Különösen kritikus a helyzet a társadalom belé vetett bizalma kapcsán, amely súlyos törést szenvedett az elmúlt évben, és amelynek helyreállítása elengedhetetlen a hosszú távú építkezéshez. Amennyiben a korrupció elleni küzdelemben nem fognak legalább részeredmények születni és nem tudják a 70-80 százalék körüli arányt látványosan csökkenteni (legalább megfelelni), valamint számottevően növelni az elérhető közszolgáltatások számát, az az al-Sabáb pozícióinak erősödését hozza majd magával.

Az ötödik pillér: a külkapcsolatok

Hasszan Mohamud kétéves kormányzásának egyértelműen legsikeresebb területe a külkapcsolati tevékenység. Bár mint azt a korrupció és a belpolitikai küzdelem kapcsán láthattuk, a külső szereplőknek az FGS-be vetett bizalma jelentősen csökkent az elmúlt év során, Szomália a külügyekben látványos eredményeket tud felmutatni – nemegyszer a donzorok kárára. Itt ismét fel kell hívnunk a figyelmet arra a meglehetősen bonyolult külpolitikai konstellációra, amely jelentősen növeli Mogadishu manőverezési lehetőségeit: miután az al-Sabáb visszaszorulásának köszönhetően bizonyossá vált, hogy a közvetlen veszély elmúlt, és a 2000-es évek elején kezdődő államépítési folyamat nem omlik össze egyik napról a másikra, a külső szereplők közötti törekeny konszenzus hamar megbomlott, és átadta helyét a vetélkedésnek.¹⁴¹ Az arab országoknak, a nyugati donzoroknak vagy épp a kelet-afrikai államoknak meglehetősen eltérő érdekeik és elképzeléseik voltak arról, hogy mit is szeretnének látni Afrika szarván. Az ezekből fakadó ellentétet a szomáli elit maximálisan kihasználta, és gyakran kijátszotta/kijátssza egymással szemben az egyes hatalmakat.¹⁴²

139 *Vision 2016*. raxanreeb.com, 2014. 02.

140 *Somalia's Vision 2016 is top government priority, minister says*. sabahionline.com, 2014. 04. 22.

141 Marsai Viktor – Hettyey András: i. m. 143–159. o.

142 Interjú az egyik EU-tagállam kenyai nagykövetével, 2012. február, Nairobi.

Hasszan Mohamud hivatalba kerülése és az FGS megszületése technikai értelemben azt is jelentette, hogy 21 év után Szomáliának végre valódi kormánya lett, amely elfoglalhatja az őt megillető helyet a különféle nemzetközi szervezetekben, és ismét felveheti a diplomáciai kapcsolatot az egyes országokkal. 2013 januárjában, Mohamud washingtoni látogatása során az Egyesült Államok elismerte az új kormányt, és két évtized után nagykövetet nevezett ki Mogadishuba.¹⁴³ Az amerikai lépéshez hamarosan csatlakozott Belgium, Spanyolország, Franciaország, Németország, Finnország,¹⁴⁴ Hollandia és Svédország.¹⁴⁵ Míg ezek zöme Nairobiból látja el feladatát, Nagy-Britannia 2013 áprilisában már magába a szomáli fővárosba küldte nagykövetét – igaz, csak a nemzetközi repülőtér környékét, szigorúan őrzött konténervárosba.¹⁴⁶ A muszlim országok is vállalták a mogadishui állomásoztatást, csakúgy, mint Kína. 2014 végére már 11 nagykövetség¹⁴⁷ és két konzulátus működött a szomáli fővárosban, miközben az FGS 24 nagykövetséget és 4 konzulátust tartott fenn külföldön.¹⁴⁸ Emellett közel félszáz állam vette fel a diplomáciai kapcsolatot Mogadishuval más állomáshelyeken tartózkodó nagykövetei akkreditálásával – Kelet-Közép-Európából például Ausztria, Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Románia és Bulgária.

A nemzetközi közösségbe való visszatérés azt is jelentette, hogy az állami összeomlás után külföldön befagyasztott javak megnyíltak Szomália számára.¹⁴⁹ Hasonló potenciált jelentett az egyes nemzetközi egyezményekhez való csatlakozás lehetősége: 2013 júniusában például az EU és az ACP-országok¹⁵⁰ közti contonoui megállapodáshoz, amely a 2014–2020 közötti időszakra több mint 31 milliárd eurónyi fejlesztési forrást biztosít 70 fejlődő világbeli partner számára.¹⁵¹ Az IMF elismerése ugyanakkor nem sok eredményt hozott, mivel Mogadishu hitelképessége csak a szervezetnek való 352 millió dollárnyi tartozásának törlesztése után állhat helyre.¹⁵²

A külkapcsolatok az FGS számára a túlélés egyetlen esélyét jelentik. A szomáli állam jelentős részben külkapcsolatai révén létezik: míg a kormányzat más szegmensei rendkívül gyenge életjeleket mutatnak, Mogadishu mindent megtesz annak érdekében, hogy ezen a területen maximalizálja erőfeszítéseit. Ez nem csoda, hisz a pénzügyi forrásoktól, fejlesztési segélyektől és egyéb támogatásoktól kezdve a különféle katonai misszióktól (AMISOM, EUTM Somalia, EUNAVFOR Atalanta, EUCAP Nestor, Operation Ocean Shield) mindenben rászorul a külföld támogatására. Mohamud első két éve lényegében nem szólt másról, mint folyamatos utazásokról a világ különböző fővárosaiba, meggyőzendő az ott ülő döntéshozókat arról, hogy Szomália a fejlődés útján van, és ehhez további támogatásokat szerezzen. Ez az önmagában racionális erőfeszítés azonban egyre kevésbé képes elfedni azt a tényt, hogy a beérkező forrásokat Mogadishu nem jól használja fel,

143 After more than 2 decades, U.S. recognizes Somalia. *cnn.com*, 2013. 01. 17.

144 Somalia: Somali President Accredits Five European Ambassadors in Mogadishu. *allafrica.com*, 2013. 02. 27.

145 Ambassadors from Sweden and The Netherlands present credentials in Mogadishu. *shabelle.net*, 2013. 04. 16.

146 Foreign Secretary opens new British Embassy in Mogadishu. *gov.uk*, 2013. 04. 25.

147 A delegáló országok: Kína, Dzsibuti, Etiópia, Irán, Olaszország, Katar, Szudán, Törökország, Uganda, az Egyesült Királyság, Jemen.

148 Somalia – Embassies and Consulates. *embassypages.com*, 2015. 01. 08.

149 Adnan, Hussein: Somali government seeks to reclaim overseas assets. *sabahionline.com*, 2013. 01. 02.

150 Afrikai, karibi és csendes-óceáni országok.

151 Somalia accepted in EU-ACP partnership deal. *hiiraan.com*, 2013. 06. 08.

152 IMF recognizes Somalia after 22 years of chaos. *hiiraan.com*, 2013. 04. 13.

jelentős részüket felemészti a korrupció, az FGS pedig az óriási lobbitevékenységen túl hazájában alig végez érdemi kormányzói munkát. Ezt a somáli lakosság is egyre nehezebben viseli. Egyes számítások szerint 2013-ban az elnök közel annyi napot töltött külföldön, mint Szomáliában.¹⁵³ Nem véletlen, hogy ezzel kivívta sokak nemtetszését, akik szerint egy bukott állam talpra állítása a kétségtelenül szükséges külföldi kapcsolatteremtés mellett fokozottabb hazai erőfeszítéseket kívánna meg tőle.¹⁵⁴ Egyes radikálisabb vélemények nem mentesek az összeesküvés-elméletektől sem, amelyek szerint az elnök csak a külföldi szereplők – a különféle interpretációkban a Nyugat, az öbölállamok, Etiópia vagy Törökország – bábja. Sőt egyesek szerint a jelenleg meglehetősen megosztott somáli társadalmat Mohamud egyetlen módon tudná gyorsan és hatékonyan egyesíteni: a külföldi szereplők válogatás nélküli kiűzésének programjával.¹⁵⁵

A hatodik pillér: az ország egységének helyreállítása

Az FGS – a biztonsághoz hasonlóan – vitatható eredményeket tudhat magáénak az ország egységének megteremtésében. Ez a program pont már csak azért is problematikus, mert az érintett szereplők mindegyikének meglehetősen eltérő elképzelése van a mikéntjéről. A vitás kérdéseket alapvetően két csoportra oszthatjuk: a szakadár Szomáliföld viszonyára Mogadishuval és az egységes somáli állammal, illetve a föderalizmus helyzetére.

Hargéza, miután 1991 májusában egyoldalúan kinyilvánította függetlenségét, a délitől radikálisan eltérő fejlődési utat járt be. Bár Szomáliföld sem tudta teljesen elkerülni sem a klánharcokat, sem a radikális iszlám megjelenését, azok mértéke messze elmaradt a Dzsúba és Sabelle völgyében kialakult káosztól. A hivatalosan senki által el nem ismert államalakulat napjainkra három országos választáson van túl, amelyek lebonyolítását – kisebb problémáktól eltekintve – a nemzetközi megfigyelők is szabályosnak találták. A gazdaság, a közszolgáltatások afrikai összehasonlításban kielégítően működnek, és a kormányzati rendszer nagyjából stabilnak mondható – különösen az FGS pozíciójával összehasonlítva. Bár az utóbbi évek Katumo körüli konfliktusai nem segítik elő a belső rend megszilárdulását, Nyugat-Szomáliföld ma Afrika szarvának egyértelműen a legbiztonságosabb térsége. Mindezek tükrében érthető, hogy Hargéza nem szívesen vetné alá magát Mogadishu fennhatóságának. A kapcsolatokat a gyarmati örökség mellett – észak brit, míg dél olasz ellenőrzés alatt állt – megterhelte, hogy az iszák klán lényegében az 1960-as függetlenség óta (ez egyben a déli területtel való egyesülés dátuma is) háttérbe szorítva érzi magát a rivális nagy déli kláncsaládokkal – darod, havije, rahanvejn – szemben. A megbékélést nem segítette, hogy a nyolcvanas években kibontakozott polgárháború során a marehán klánhoz tartozó Szia Barre porig bombáztatta a lázadó iszokok által lakott Hargézát, ahol állítólag tízezrek veszítették életüket.¹⁵⁶ Szomáliföld immár közel negyed évszázadnyi de facto függetlensége alatt lakosságának zöme megerősítette szecessziópártiságát és önálló

153 Interjú az ENSZ egyik munkatársával. 2014. január, Nairobi.

154 *Somalia is at peace – Somalia is at war*. *medium.com*, 2014. 05.

155 Interjú egy somáli professzorial. 2014. február, Nairobi.

156 Minderről lásd Marsai Viktor – Hettyey András: i. m. 34–36. o.

identitását,¹⁵⁷ amit nem szívesen cserélnének le egy havije befolyás alatt álló FGS fennhatóságára. Bár az északi elnök, Mohamed Szilánio és kormányzata török közvetítéssel tárgyalásokat kezdett Mogadishuval, ezek semmiféle eredményt nem hoztak.¹⁵⁸ Mindezek tükrében Mohamud azon nyilatkozata, mely szerint a 2016-os választásokig meg akarja valósítani Szomália egységét – vagyis betagolni Hargézát a föderális struktúrába –, meglehetősen optimistának tűnik.¹⁵⁹ Ráadásul az FGS célkitűzéseit az a tény is fenyegeti, hogy bár hivatalosan nem ismerték el, valójában a nagyhatalmak jelentős része de facto elfogadta Szomáliföld önállóságát. Ezt jól jelzi, hogy a korábbi magatartással szemben az elmúlt években Hargéza is részesedik a nemzetközi fejlesztési segélyekből,¹⁶⁰ sőt Mogadishu nemtetszése ellenére számos vállalatot engedett be területére.¹⁶¹ Bár egyes információk szerint Szilánio és a somáliföldi elit egy része bizonyos kondíciók– konföderációs struktúra, fejlesztési segélyekből való nagyobb részesedés – mellett hajlandó lenne az egységre, az FGS a kérdéses területeken egyelőre nem tűnik kompromisszumkésznek.

Ha látszólag kevésbé is tűnik annak, de valójában szintén égető probléma a föderális berendezkedés, illetve az új autonóm szövetségi államok kialakításának kérdése. Mint már korábban említettük, a 2000-es években mind a somáli elit, mind külső támogatói a szövetségi berendezkedés mellett tették le a voksukat, azt remélve, hogy ez – karöltve a 4,5-ös formula bevezetésével – keretek közé szoríthatja a klánok közti viszályokat. Mivel a föderalizmus struktúrái kezdetben meglehetősen képlékenyek voltak, illetve az átmeneti kormányzatok hatalma nem ért el Mogadishu határain túlra, az egyes klánok, politikusok – köztük a diaszpóra képviselői – viszonylag szabadon fogalmazhattak meg nagyra törő terveket és hozhatták létre saját államalakulataikat – legalábbis elméletben, gyakran úgy, hogy ők maguk nem is tartózkodtak Szomália területén. 2012 közepére közel 30 különféle entitás jelentette be megalakulását Afrika szarvában, ami egyben jelezte is a törekvések mögött álló potenciálok komolytalanságát.¹⁶² Az egyes „államalakulatok” gyakran átfedték egymás területét, és az esetek többségében nem jelentettek többet néhány klánvezető fikciójánál és egy sebtében összeállított weboldalnál. Ugyanakkor azt kétségtelenül demonstrálták: a vidéki területek nem tűrik el, hogy Mogadishuból diktáljanak nekik, és saját kezükbe akarják venni sorsuk irányítását – többek között önálló identitásuk megerősítésével. Szíad Barre hidegháború alatti diktatúrája a mellőzött klánokban rossz emlékeket kapcsolt a központi hatalomhoz, ezért elejét akarták venni az FGS túlzott hatalmának.¹⁶³ A fővárost és Benadirt uraló havije klán is belátta, hogy nincs más lehetőség az építkezésre, már csak azért sem, mert erővel nem, csak a többi nagy klánnal kialakított kompromisszum által lesz képes kiterjeszteni befolyását a vidéki területekre.

A 2012-ben elfogadott átmeneti alkotmány 49. cikkelye némi rendet vitt a miniállamok körüli káoszba, amikor kimondta, hogy az új szövetségi tagállamokat az 1991-es adminisztratív határok szerint kettő vagy több tartomány egyesítésével lehet létrehozni,

157 Somaliland inspired by Scotland and Catalonia independence campaigns. *hiiraan.com*, 2014. 10. 21.

158 Somalia, Somaliland leaders continue Djibouti talks. *hiiraan.com*, 2014. 12. 21.

159 Somalia will be united by 2016, President tells UN General Assembly. *hiiraan.com*, 2014. 09. 27.

160 Egga, M. A.: Guurti lauds World Bank Initiatives. *somalilandpress.com* 2013. 07. 27.

161 Somaliland, Turkey relationship and GENEL OIL connection. *somalilandpress.com*, 2013. 03. 12.

162 Sprouting Mini States and Old Actors. *somaliareport.com*, 2012. 06. 01.

163 Ahmed, Muhyadin – Askar, Mohamed: A war in waiting. *somaliareport.com*, 2012. 05. 04.

illetve azt, hogy számukról és határukról a képviselőház dönt majd.¹⁶⁴ Szomáliföld mellett főként az 1998-ban megalakult Puntföld szolgál, amely, mint láttuk, viszonylag erős állami struktúrákat alakított ki, és képes volt például a kalózzokkal való leszámolásra. Garove eredményeit a külföld is elismerte, amikor ENSZ-delegációk,¹⁶⁵ az EU-képviselői¹⁶⁶ vagy amerikai diplomaták¹⁶⁷ látogatták meg a puntföldi vezetést. Hargézához hasonlóan Garovének is sikerült külföldi támogatásokat szereznie,¹⁶⁸ amelyek elősegítik a közszolgáltatások kiépülését. Ráadásul Puntföld, északnyugati szomszédjával szemben, nem akar kiszakadni Szomáliából, és elismeri a szövetségi struktúra meglétét – még akkor is, ha viszonya nem minden esetben felhőtlen Mogadishuval. A legutóbbi mélypontot 2013 augusztusa jelentette, amikor Garove felfüggesztett minden együttműködést az FGS-sel, azzal vádolva a központi kormányt, hogy megsérti az alkotmányt és a föderalizmus elvét.¹⁶⁹ A két fél közti ellentét hátterében a gazdasági és hatalmi játszmákon túl – például, hogy ki és milyen arányban rendelkezhet Puntföld potenciális olajkincse fölött – szerepet játszik az ország két legnagyobb kláncsaládja, a darod és a havije közti vetélkedés is.

A 2011–2012-es *Roadmap* lebonyolításában Puntföld és a központi kormány mellett még két fontos szomáli szereplő tűnt fel: a Galgugud és Mudug tartományokból egyesüléséből létrehozott Galmudug, illetve Szomália egyetlen jelentős, nem szalafita alapokon álló vallási szerveződése, a szúfi Alu Szunna Val Dzsamal (ASWJ). Utóbbi nem hozott létre önálló államot, bár etióp támogatással és Mogadishu beleegyezésével ellenőrzi Hirán, Galgugud és Gedo egy részét. Az ASWJ befolyását erős helyi támogatottsága mellett több ezer harcost számláló fegyveres ereje adta/adja. Utóbbi két formáció jóval gyengébb struktúrákkal bír, mint Puntföld – mint látjuk, bizonyos területi feszültségek is vannak közöttük, illetve Galmudug és Garove között –, de legalább általános elismertségnek örvendenek, így biztos, hogy részt vehetnek a következő évek belpolitikájának alakításában, és esélyt kapnak az államszervezésre, illetve annak folytatására.

Az elmúlt két év során a további szövetségi tagállamok kialakítását célzó folyamatok nem mentek zökkenőmentesen. Mogadishut és személyesen Mohamudot több támadás is érte, hogy valójában ellenzi a szövetségi struktúrát, és hátráltatni akarja az új szereplők megjelenését, illetve megerősödését, hogy ne kelljen osztoznia velük a hatalomban. Ebben a küzdelmes folyamatban két új entitás körvonalazódott ki. Az egyik a felszabadított Kismajóban létrehozott Dzsúbai Átmeneti Adminisztráció (JIA). Vezetője, az ogaden klánba tartozó Ahmed Madobe, a „mosolygós hadúr” a mögötte álló Ras Kamboni milícia és Kenya támogatásával igyekszik megszilárdítani hatalmát a déli területek felett. A kezdeti ellenkezések ellenére az FGS az addisz-abebai megállapodásban azzal a feltétellel ismerte el Madobét és a JIÁ-t, ha nem viselik többé a Dzsúbaföld elnevezést. Az új tagállam három korábbi tartományból, Alsó- és Középső-Dzsúbából, illetve Gedóból állt össze.¹⁷⁰ A másik entitás a névleg Baj, Bakol és Középső-Sabelle tartományokból megalakuló fiatal Dél-

164 The Federal Republic of Somalia – Constitution. *constitution.org*, 2012. 07. 12., 25–26. o.

165 UN envoy meets Puntland President and traditional elders. *garoweonline.com*, 2013. 11. 21.

166 Somalia: Puntland President meets EU Special Envoy and Ambassadors. *horseedmedia.net*, 2014. 10. 06.

167 U.S. Ambassador to Somalia meets with Puntland President. *garoweonline.com*, 2013. 03. 26.

168 EU announces new education program in Puntland. *garoweonline.com*, 2012. 12. 13.

169 Puntland leader defends govt decision on relations with Federal Govt. *markacadeey.com*, 2013. 08. 09.

170 Jubaland gains recognition after intense bilateral talks in Ethiopia. *garoweonline.com*, 2013. 08. 28.

nyugati Állam lett, Baidoa székhellyel. Az új tagállamnak kezdetben komoly konfliktusa támadt a JIÁ-val, mivel a felek között vita bontakozott ki a pontos határokról, Kismajo ugyanis további tartományokra is igényt tartott volna – sőt, egy ideig mindkét csoport erőltette az úgynevezett hattartományos megoldást, amelynek értelmében csak egyetlen államalakulat jött volna létre délen.¹⁷¹ A viszályban – megszokott módon – fontos szerepet játszott az eltérő klánhovatartozás. A Baidoában székelő Délnyugati Állam vezetőjének a korábbi hírhedt parlamenti elnököt, Saríf Hasszan Ádent választották meg, aki szűkebb rahanvejn pátriájában komoly támogatottságnak örvendett.¹⁷² A két fél álláspontját végül 2014 végén sikerült közelíteni egymáshoz, amikor kölcsönösen elismerték egymás területét, sőt egy szándéknyilatkozat keretében megállapodtak többek között a biztonsági, valamint a Mogadishu túlzott centralizációs törekvéseivel szembeni együttműködésben.¹⁷³

Mindezeket a törekvéseket az FGS igyekezett ellenőrizni, és amennyire tehetette, befolyásolni, amiben a tagállamok tehát – némi joggal – Mogadishu túlzott centralizációs törekvéseit vélték felfedezni. Komoly kihívás, hogy a legégetőbb kérdésekre – a hatás- és feladatkörök megosztása, az adott területek természeti kincseinek kiaknázása, a bevételek megosztása a helyi és szövetségi szint között, az egységes fegyveres erők kialakítása – mindmáig nem született válasz. Az új entitások ráadásul inkább csak külső elismertségükben hasonlítanak valódi államalakulathoz, és alig képesek valós kormányzati és közigazgatási funkciók ellátására. Ráadásul arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a hivatalos megállapodások szövegében nekik ítélt terület nagy része valójában az al-Sabáb ellenőrzése alatt áll.

A második pillér: a gazdaság helyzete

A somáli gazdaság helyzetének bemutatása során szembesülünk talán a legtöbb paradoxonnal a hatpilléres politika összes vizsgált eleme közül. Érdekes módon ugyanis a gazdasági szektor volt az, amely leginkább függetleníteni tudta magát az állami összeomlástól, és nagyon gyorsan magára talált Afrika szarvának megváltozott viszonyai között. Ez valahol érthető is, hiszen az ország közel tízmilliónyi lakosa, hacsak nem akart éhen halni, nem támaszkodhatott kizárólag a bizonytalan, időszakosan érkező nemzetközi segítyeire. A gazdaság azért is kitüntetett helyzetben van, mert az al-Sabábtól kezdve a különféle regionális aktorokon át az FGS-ig minden fontos szereplő belátta, hogy a szektor fenntartása és virágzása a saját elemi érdeke is, hiszen itt keletkeznek olyan javak, amelyek lefölözése bevételi forrás a számukra. Az SEMG jelentése is kiemeli, hogy az üzleti szféra meglehetősen jó kapcsolatot épített ki mind a kormányzattal, mind a dzsihadistákkal,¹⁷⁴ akik a „támogatásokért” cserébe nem vágták le az aranytojást tojó tyúkot. Bár időnként a felek kimutatják a foguk fehérjét, mint például amikor a dzsihadisták biztonsági okokból egyes területeken betiltották az internet használatát,¹⁷⁵ ezek inkább kivételek. Az üzleti

171 AMISOM supports Somalia Government stand on Baidoa conferences. *hiiraan.com*, 2014. 03. 03.

172 Somalia: Southwest State leader unveils new cabinet. *garoweonline.com*, 2015. 01. 04.

173 Somalia: Jubaland, Southwest State sign MoU. *garoweonline.com*, 2014. 12. 30.

174 Report of the Monitoring Group on Somalia and Eritrea pursuant to Security Council Resolution 2111 (2013): Somalia. *un.org*, 2014. 10. 23., 47. o.

175 Mohyaddin, Shafí'i: Mobile phone internet off in Somalia after Al Shabaab order. *hiiraan.com*, 2014. 02. 09.

szféra virágzása ugyanis még több üzletet jelent, az pedig még több potenciális védelmi pénzt vagy adót. Így a gazdasági szféra kiváló szimbóluma annak, hogy mit is jelent a somálik számára a biztonság Afrika szarván, és miközben a külföldi szereplők számára Szomália továbbra is az élet és halál földje, a helyieknek, illetve a diaszpórából visszatérőknek köszönhetően a gazdaság dinamikusan bővül, fittyet hányva a hivatalos jelentésekben hangsúlyozott rossz állapotoknak.

Mint említettük, a somáli gazdaság az 1991-es összeomlás után viszonylag hamar talpra állt. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az országban komoly termelő tevékenység folyt volna, de azt igen, hogy a társadalom túléléséhez szükséges tevékenységek és szolgáltatások kialakultak: míg Afrika szarván gyakorlatilag másfél évtizeden keresztül semmiféle kormányzat sem működött, kisebb üzemek, internet- és mobilszolgáltatók vagy feketelistás légitársaságok megkezdték piacszerzésüket. Bár az állami szabályozók hiányában kialakuló vadkapitalista piacgazdaságnak számos káros hatása volt tetten érhető, mint például az erdőségek felelőtlen kivágása a faszéntermelés kedvéért vagy a túlleltetés, más területek virágoztak. Ezek legfontosabbjai a telekommunikációs és pénzügyi szektorok voltak, amelyek valóságos forradalmon mentek keresztül az ezredforduló tájékán.¹⁷⁶ Az al-Sabáb felemelkedését követő harcok és bizonytalanság ismét lelassították a növekedést, de 2011–2012 után újabb fellendülés következett.

2011 októberében újranyitott a súlyos harcok idejére jórészt kiürült Bakara piac, ami nagy könnyebbséget jelent a fővárosban élőknek, akik fogyasztási cikkeik zömét innen szerzik be.¹⁷⁷ Az üzletek, bárók, teázók többsége ismét üzemel, bár a merényletek miatt ma is mindenki gyanakodva figyel azokat, akik a hátukon nagy táskával közlekednek.¹⁷⁸ A lakosság zömében ismét szabadon mozoghat a különféle kerületek között, amelyeket már nem választanak el lövészárkok és barikádok. Részben a külföldi diaszpóra segélyeire is építve megkezdődött több út burkolása, a város mentő- és tűzoltóautókat kapott. A minnesotai somáli közösség iskolát építtetett. A török segélyszervezet, az IHH 2,5 millió dollárból árvaházat létesített, ahol a polgárháború évtizedeiben szüleiket elvesztő gyerekek közül 300-an kaptak szállást, illetve összesen 1200 diák járhat majd a létesítmény iskolájába.¹⁷⁹ Megkezdődött a hiányzó közvilágítás kiépítése, ami a komfortosság mellett a város biztonságát is erősítette.¹⁸⁰

Mogadishuban ismét megjelentek a tömegrendezvények. A somálik megint hódolhatnak hagyományos szenvedélyüknek, a futballnak és a kosárlabdának. Magam is láthatam, hogy a hűvösebb alkonyi órákban a tengerpart főnyét ellepik a környék fiataljai, hogy ismét szórakozva, játszva népesítsék be azt. A Lujino stadiont, amely korábban az al-Sabáb egyik bázisa volt, most újra a játékosok és a nézők vették birtokukba, és sor kerülhetett a különféle csapatok közti nemzeti kupaküzdelmekre. Az esküvői szertartásokon már nem tilos a szélsőségesek által „iszlámellenesnek” bélyegzett tánc és zene. Megnyí-

176 A somáli gazdaságról lásd Marsai Viktor – Hettyey András: i. m. 12–16. o.; Little, Peter D.: *Somalia: Economy without State*. Oxford, 2003, James Currey; Mubarak, Jamil A.: *An Economic Policy Agenda for Post-Civil War Somalia. How to Build a New Economy, Sustain Growth, and Reduce Poverty*. Lampeter, 2006, Edwin Mellen Press.

177 *Bakara Market Officially Re-Opened*. *somaliareport.com*, 2011. 10. 08.

178 *Life Goes on in Mogadishu but Suspicion Abounds*. *somaliareport.com*, 2012. 04. 20.

179 *Mogadishu Begins Rebuilding*. *somaliareport.com*, 2012. 04. 12.

180 *Bakara Market Gradually Lights Up*. *somaliareport.com*, 2012. 02. 12.

tottak a nyugati típusú éttermek, ismét szabadon látogathatóvá vált a főváros gyönyörű tengerpartja, ahol a nők és férfiak közösen fürdözhetnek. A szebbik nem képviselői újra lehetőséget kaptak arra, hogy a köztereken és középületekben egy társaságban legyenek a férfiakkal, sőt az autósiskolákban is feltűntek a női tanulók, ami az al-Sabáb idejében elképzelhetetlen lett volna, csakúgy, mint a frissen kinyitott szépségszalonok prosperálása.¹⁸¹ Nagy tömegeket vonzanak a somálik körében népszerű verses estek: a költészet a kelet-afrikai nép kultúrájának szerves része, és minden valamirevaló férfinak illik verseket írnia kedveséről.¹⁸²

A külföldi befektetők is kezdtek visszatérni a városba. Megnyitott az első (tíz biztonsági őr által védett) lakossági szolgáltatásokat nyújtó magánbank. A legfontosabb áttörést az jelentette, hogy a világ egyik legnagyobb légitársasága, a Turkish Airlines megindította rendszeres járatát Isztambul és Mogadishu között,¹⁸³ majd ehhez több más légitársaság – a Jubba Airways, az African Express Airways – is csatlakozott.¹⁸⁴ A török légitársaság gépei heti kétszer, kedden és csütörtökön repülnek a somáli fővárosba Kartúm érintésével, vissza pedig szerdán és pénteken indulnak.¹⁸⁵ Az Aden Adde repülőtér 2013 őszén már napi átlagban 35 járatot és 600 utast fogadott.¹⁸⁶ Bár ez jelentéktelen szám más nemzetközi repülőterekkel összehasonlítva, ne felejtjük el, hogy ez egy olyan terminálon történik, amely évekkorábban még romokban hevert. A világ éveken keresztül legbukottabbnak bélyegzett államában, ahol sokak képzelete szerint nincs más, csak erőszak, merényletek és éhínség.¹⁸⁷

A Turkish Airlines lépése jól illeszkedik abba a stratégiába, amelynek keretében Törökország az elmúlt években Szomália egyik legfőbb támogatójává nőtte ki magát: 2011 augusztusában Recep Tayyip Erdoğan török miniszterelnök hosszú évtizedek után az első állami vezető volt, aki a jókívánságokon túlmenően fel is kereste az országot. Ankara 115 millió dollárt adományozott a 2011-es éhínség megfékezésére, és nem utolsósorban rábírta az Iszlám Együttműködési Szervezet 40 tagját egy 350 millió dolláros keret létrehozására Szomáliának. A törökök emellett számos infrastrukturális beruházás, kórház és iskolaépítés fő támogatói.¹⁸⁸ Helyi információk szerint 2012 elején csak Mogadishuban ezres nagyságrendben dolgoztak különféle török állami és segélyszervezeti alkalmazottak, miközben az ENSZ-nek csupán néhány tucatnyi külföldi munkatársa volt a városban.¹⁸⁹

A rendszeres nemzetközi járatok nagyban hozzájárulnak az üzleti élet virágzásához, naponta százával szállítják ugyanis Mogadishuba a diaszpórából hazatérő vállalkozókat, akik nemcsak szakértelmet hoznak, hanem közvetlen tapasztalatokat a működő államiságról. Nem véletlen, hogy sok helyi nem nézi jó szemmel érkezésüket, mert tudásukkal kiszorítják őket a munkaerőpiacról. Ahogy egyikük nyilatkozta, „minden alkalommal, amikor egy utasszállító gépet elrepül a város felett és landol Mogadishuban, szinte látom,

181 *Somalia's Women in the Driving Seat.* *bbc.com*, 2013. 02. 26.

182 *Sports, art, streetlights: A new life in Mogadishu.* *somaliareport.com*, 2012. 04. 03.

183 Uo.

184 *Mogadishu Airport.* *mogadishuairport.com*, 2014.

185 *Turkish Airlines begins service to Mogadishu.* *turkishairlines.com*, 2015. 01.

186 *For some Somalis, a new threat after war.* *hiiraan.com*, 2013. 09. 02.

187 Ez a rész az alábbi átdolgozása: Marsai Viktor – Hettyey András: i. m. 138–140. o.

188 *Turkish Airlines Begins Flights to Mogadishu.* *bbc.com*, 2012. 03. 06.

189 Interjú az egyik EU-tagállam nairobi nagykövetével, 2012. február, Nairobi.

hogyan romlanak az álláskeresési lehetőségeim”.¹⁹⁰ A hazatérők miatt a fővárosban többszörösére nőttek az ingatlanárak is, ami természetesen kétoldalú folyamat: a helyiek gyakran nem tudják kifizetni a megnövekedett bérleti díjakat, miközben a beáramló dollárok pörgetik a gazdaságot. Mogadishuban óriási kereslet alakult ki gépjárművekre, amelyeket zömében szintén a külföldről érkező somálik vásárolnak meg. Sok kis vállalkozás megindulását szintén a diaszpóra tagjai finanszírozzák a hazautalt támogatások révén, ami több ezer munkahelyet teremt a helyiek számára is. Összességében kétségtelen, hogy a diaszpórából hazatérők tömegei, az ő pénzüik, szakértelmük és tapasztalataik nélkül elképzelhetetlen lenne az ország újjáépítése.¹⁹¹

2014-ben beüzemelték az ország első ATM-jét,¹⁹² illetve benzinkútját (ezt megelőzően csak utcai árusoktól, kannákból lehetett üzemanyagot vásárolni).¹⁹³ Továbbra is tart a telekommunikációs szektor forradalma,¹⁹⁴ és erőfeszítések történtek a banánexport,¹⁹⁵ valamint a halászat régi volumenének helyreállítására – az élelmiszer-ellátás biztosítása mellett nem utolsósorban azért, hogy alternatívát nyújtsanak a kalózkodással szemben.¹⁹⁶ Szót ejtettünk már korábban az ingatlanbummról, amely szintén jól mutatja a somáli változó biztonságpercepcióját, hiszen ha túl veszélyesnek ítélnék a fővárost, nem keresne mindenki lakóhelyet, és nem tízszerződnenek meg az árak.¹⁹⁷ Ez a helyzet konszolidálódását mutatja még akkor is, ha a fejlődés egyenetlen, és miközben egyesek luxuskörülmények között élnek, a lakosság jó része éheznek.¹⁹⁸

Azt fontos hangsúlyoznunk, hogy a gazdasági fejlődésben az FGS szerepe marginális: a befektetések zöme magántőke, és az állam alig végez érdemi gazdasági tevékenységet. Ráadásul a fentebb bemutatott eredmények zöme Mogadishuban összpontosul, és csak lassan vagy egyáltalán nem éri el a vidéki területeket.

A fejezet lezárásaként végezetül még egy, a fokozatos konszolidációt jelző indikátort szeretnék említeni. A világ egyik legnagyobb élelmiszeripari vállalata, a Coca-Cola az iszlamisták előretörése miatt 2006-ban bezárta mogadishui üzemét. 2012-ben aztán újraindította a termelést, ami mind a mai napig folyamatos.¹⁹⁹

III. Szomália kilátásai – konstruktivizmus és a nomád klánállam

Szomáliában ma alapvetően egy konstruktivista megközelítésű építkezés folyik mind az elnök és az FGS, mind a külső donorok részéről: a szereplők azt remélik, hogy a kitűzött célok, az azokhoz vezető lépések felvázolása, valamint annak a látszólag kevés ténnyel kapcsolatos bíró kompromisszumnak a kölcsönös tiszteletben tartása, hogy az országnak van egy működő kormányzata, és 2012 óta a nemzetek családjának teljes jogú tagja, végül ered-

190 For some Somalis, a new threat after war. *hiiraan.com*, 2013. 09. 02.

191 Uo.

192 Somalia's first cash machine opens in Mogadishu. *hiiraan.com*, 2014. 10. 07.

193 In Pictures: Somalia's resurgent gas sellers. *aljazeera.com*, 2014. 12. 13.

194 Somalia gets first fibre optic link to the world. *hiiraan.com*, 2013. 11. 23.

195 After Barren Years in Somalia, Signs of Growth in Bananas. *hiiraan.com*, 2014. 12. 13.

196 United Nations to improve management of fisheries in Somalia. *hiiraan.com*, 2014. 03. 30.

197 In Somalia's battle-scarred capital of Mogadishu, improving security sparks real estate boom. *hiiraan.com*, 2013. 09. 21.

198 New wealth rises in Mogadishu as millions suffer. *hiiraan.com*, 2014. 11. 05.

199 Coca-Cola resumes its production in Somalia. *shabelle.net*, 2012. 12. 10.

ményre fog vezetni. És meglepő módon valóban látszanak a fejlődés és az előrelépés jelei – ha a nyugati aktorok számára nem is mindig egyértelműen, de a somálik számára mindenképp. Szomália napjainkban is egy bukott állam, és nem jelent sokkal kevesebb problémát a donorok számára, mint mondjuk 2009-ben. Ugyanakkor az al-Sabáb visszaszorulása kétségtelen tény, mint ahogy az is, hogy minden erőfeszítése ellenére sem tudta megbuktatni a kormányt. Az 1990-es évek hadurái után ma egy legitim kabinet székel a Villa Somáliában, és lassan körvonalazódnak mind a szövetségi tagállamok, mind a föderális struktúra keretei. A somáli elit kétségkívül korrump és nepotista, illetve továbbra sem tudott elszakadni a klánok alapján történő politizálástól. Viszont – jól felfogott egyéni érdekeik miatt – a nagy klánok eddig nem vitték kenyértörésig a vitáikat, és viszonylag békés úton rendezték konfliktusaikat. Felszámolták a kalózkodást, és szemben a kilencvenes évekkel, belátták, hogy bizonyos szintű konszenzus és önkorlátozás elengedhetetlen a továbblépéshez. Ezért – bár kormányzati forrást alig áldoznak rá – nem háborgatják az üzleti szféra erőfeszítéseit és a gazdasági fejlődést, sőt amennyire lehet, igyekeznek legalább szavakban támogatni azt. Mindezek miatt az átlagemberek jelentős része azt érzi, hogy végre szabadabban lélegezhet, és az ország a konszolidáció útjára lépett. Még a kormányzat munkájával egyébként elégedetlenkedők is elismerik, hogy a megelőző két évtizedben soha nem volt olyan jó Szomália helyzete, mint az utóbbi években.²⁰⁰ Az előző fejezet példái mind azt mutatják, hogy a somálik igyekeznek élni a lehetőséggel, és a belpolitikai játszmáktól távol tartva magukat megteremteni jövőjüket, lassan újjáépítve országukat a romokból. Ebből a szempontból a kormányzat dolga valószínűleg annyi, hogy biztosítson egyfajta viszonylagos stabilitást, tegye gördülékennyé a külső fejlesztési segélyek és befektetések áramlását, hajtson végre – vagy legalábbis koordináljon – néhány olyan stratégiai jelentőségű infrastrukturális beruházást (útépítés, kikötő, repülőtér modernizációja), amelyek szükségesek a továbblépéshez, és önmagában a magántőke nem képes őket elvégezni. Ne feledjük, Szomália egy *nomád klánállam* – az államiság a gyarmatosítók megérkezése előtt jórészt ismeretlen volt az Afrika szarván lakók számára. A nomád klánok évszázados, mindennapi küzdelme a túlélésért arra tanította a somálikat, hogy ha el akarnak érni valamit, akkor csak magukra számíthatnak. Éppen ezért az emberek nem automatikusan az államtól várják mindenre a megoldást: pragmatikus gondolkodásuk miatt természetesen elfogadják, sőt ösztönzik is, hogy a központi hatalom segítsen nekik, és ezt ki is aknázzák, de emellett más lehetőségeket is talonban tartanak.

Mint rámutattunk, jelenleg sem a somáli politikai elitnek, sem az al-Sabábnak nem érdeke, hogy az elért gazdasági eredmények semmivé váljanak. Bár a dzsihadisták folytatni fogják erőfeszítéseiket a politikai szféra destabilizálására, ez a társadalomnak várhatóan továbbra is csak szűk szegmensét érinti majd közvetlenül. Ennél többre egyelőre nincs is szükségük, hisz a lakosság jó részét, különösen a fiatalokat sikerült megnyerni a szalafita, ha nem is a dzsihadista eszméknek, és maga a kormány is a nehezen megfogható Damul Dzsadid befolyása alá került. Így az egykor szekuláris somáli állam helyén a külső donorok beleegyezésével, sőt támogatásával egy iszlamista köztársaság körvonalai bontakoznak ki. A 2004 óta tartó lassú építkezés így valószínűleg a jövőben is folytatódni fog. Eb-

200 Elektronikus interjú a somáli diaszpóra egyik hazatért tagjával, 2015. január.

ben egyedül akkor következne be törés, ha a külső támogatók látványosan csökkentenék elkötelezettségüket a térségben, például az AMISOM létszámának redukálásával: mint mondtuk, Szomália legfeljebb évtizedes távlatban lehet képes arra, hogy saját maga gondoskodjon belső biztonságáról. A külső aktorok látványos meghátrálása azonban, mivel semmissé tenné az eddigi költséges erőfeszítéseket, valószínűleg nem fog bekövetkezni. Mivel a szereplők egymásra vannak utalva, a szomáli elit és a donorok közti kötélfűzés valószínűleg megmarad az eddigi konszenzus keretein belül: a fő ellenség továbbra is az al-Sabáb lesz, és az ellene folytatott harc jegyében a külföld többé-kevésbé partnernek fogadja el az FGS intézményeit, szemet hunyva a korrupció és a nepotizmus felett. Ugyanakkor a pénzcseppek kinyitásával vagy elzárásával már jelenleg is képes nyomást gyakorolni a kormányzatra, ezért az FGS-nek lépésről lépésre mégiscsak úgy kell tennie, mintha kormányozna, és esetenként a „minthán” túl olyan érdemi lépéseket tennie, mint az oktatás erősítése, a közigazgatás fejlesztése vagy a reguláris haderő kiépítése. Ez már csak azért is így van, mert Mogadishunak tartania kell a tempót a vetélytársakkal, a törekvő Hargézával, Garovéval és a többi potenciális autonóm fővárossal, ha meg akarja őrizni/ki akarja vívni vezető szerepét a regionális központok és a külföld szemében. Márpedig ez hosszú távon az állam erősödését hozza majd magával – még akkor is, ha jelenleg nem látjuk, hogyan is néz ez majd ki a gyakorlatban. Erre a fejlődésre nem is az al-Sabáb, hanem maguk a klánok jelentik a legnagyobb veszélyt, félő ugyanis, hogy amennyiben a radikálisok tovább gyengülnek, a közös ellenséggel szemben kialakított egység lazul, és egyes politikai csoportok – hasonlóan a kilencvenes évekhez – a tárgyalásos módszer helyett ismét inkább fegyverrel igyekeznek érvényesíteni érdekeiket.

Bár a környező államok és a nyugati aktorok számára a jelenlegi nem a legpozitívabb forgatókönyv, de valószínűleg az elérhető maximum. Ugyan Szomáliát – legalábbis az ideológiai küzdelem szintjén – elvesztettük, az államépítési folyamat nyomon követése és korrigálása elengedhetetlen. A nagyhatalmaknak és a szomszédos fővárosoknak világosan jelezniük kell, hol húzódik a határ az általuk tolerálható iszlamizmus és a már elfogadhatatlan dzsihadista törekvések között. Ez állandó jelenlétet és az al-Sabáb elleni háború folytatását követeli meg a donoroktól, amivel képesek jórészt Szomáliában lekötöni a szélsőségesek erőforrásait. Ugyanakkor fokozni kell erőfeszítéseiket az al-Sabábnak és szövetséges csoportjainak regionális törekvéseivel szemben. Ebből a szempontból különösen Kenya tűnik gyenge láncszemnek, amely az elmúlt másfél év támadásai alapján rendkívül kiszolgáltatott a dzsihadista törekvéseknek.

Szomáliában a központi hatalomnak nincs komoly hagyománya. Amikor az ország érdemben működött, az Sziad Barre diktatúrájának kezdeti időszakához kapcsolható, amikor is az autoriter vezető a klánok közti törékeny konszenzust kihasználva rövid ideig képes volt egységbe forrasztani az országot. A pillanat azonban elmúlt, és Barre uralma, az erős centralizációs periódus máig nem gyógyuló sebeket okozott a társadalomban. Ezért jelenleg nem látszik más megoldás, mint a lassú építkezés – és a remény, hogy a konstruktivista megközelítés idővel valódi államiséghez vezet Afrika szarván.